

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ КАТОЛИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Гуманітарний факультет
Кафедра філології

**ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ЛЕКСИКИ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКИХ
КОГНАТИВ**

Студентки ІV курсу
групи ГФІ-17Б
Дядько Юлії

Науковий керівник:
викладачка кафедри філології
Надія Бардин

Львів 2021

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ I 7

ОСНОВНІ ПРОЦЕСИ ПРОДУКУВАННЯ І СПРИЙНЯТТЯ МОВЛЕННЯ

7

1.1 Продукування мовлення та мовленнєві помилки 7

1.2 Сприйняття мовлення, низхідний та висхідний процеси обробки мовлення 14

1.3 Ментальна репрезентація та теорія пізнання.....23

РОЗДІЛ II 31

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ КОГНАТИВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ31

2.1 Когнати й омоніми 31

2.2 Вивчення іноземної мови і перемикування мовного коду..... 35

2.3 Завдання для опитувальника..... 39

2.4 Результати дослідження 42

ВИСНОВКИ 45

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ 46

СЛОВНИКИ І ДЖЕРЕЛА 49

Додаток 1 50

Додаток 2.....63

Додаток 3.....65

Питання вивчення іноземної мови, а особливо англійської, у наш час є актуальним. Ще важливішим питанням є ефективність вивчення іншомовного матеріалу, на чому й фокусується це дослідження, але звужується до засвоєння лексики. Головною темою виступають когнати – слова, що майже однаково звучать і мають однакове семантичне навантаження в українській та англійській мовах, а також постає питання частоти розпізнавання когнатів і звичайних слів.

The problem of language learning is serious, but the problem about the effectiveness is even more serious. This research is focused on the issue of the second language vocabulary acquisition. The cognates are in the center of the research – those are words that have similar form and meaning in both languages. The question is also about whether cognates are recognized more often than non-cognates.

ВСТУП

Володіння англійською мовою є важливою і корисною навичкою, яка відкриває багато можливостей: від читання книг і подорожей до здобування освіти закордоном. Але з чого починати вивчення, щоби процес проходив найбільш ефективно? Незважаючи на велику кількість англомовних підручників, дуже мало тих, що орієнтовані на україномовних студентів. Існують різні підходи навчання іноземній мові: комунікативно-діяльнісний підхід, культурологічний, аудіолінгвальний та аудіовізуальний¹ тощо. Я у цьому дослідженні вирішила підходити до цього питання з позиції психолінгвістики, вивчаючи базові процеси сприйняття та обробки інформації. Одним з психолінгвістичних підходів є *cognates-based learning*² – вивчення лексичного матеріалу на основі слів, що звучать однаково і мають спільне значення в двох (або більше) мовах.

Моя гіпотеза полягає в тому, що когнати дозволятимуть ефективніше засвоювати лексику на початковому етапі вивчення англійської мови. Підтвердження цієї гіпотези дозволило б змінити підхід створення навчальних матеріалів, тексти і лексичні вправи яких були б засновані на розпізнаванні близьких до української мови словах.

Метою мого дослідження є підтвердження чи спростування гіпотези про те, що українсько-англійські когнати допомагають початківця у вивченні лексики англійської мови. Завданням дипломної роботи було опрацювання і подання теоретичного матеріалу, знаходження пар когнатів української та англійської мови, створення вправ і форми опитування, а також аналіз отриманих результатів дослідження.

Об'єктом мого дослідження є дібрані мною когнати, а предметом виступає частота розпізнавання когнатів під час читання англійською мовою.

---

¹ О. Бігич, Н. Бориско, Г. Борецька. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів // «Ленвіт», Київ 2013

² Н. Solak, A. Cakir. *Cognate based language teaching and material development* // Mevlana University, Department of English Language Teaching, Elsevier Ltd. 2012

Для свого дослідження я використовувала описовий, статистичний, класифікації та аналітичний метод. Описовий метод я застосувала для написання теоретичної частини роботи, опису форми опитування та при інтерпретації когнатів та частоти їхнього розпізнавання респондентами. Статистичний метод був застосований для підрахунку отриманих даних з опитувальника і визначення питань, у яких найчастіше помилялись респонденти. Для створення пар когнатів і довільних слів я використала метод класифікації, оскільки добирала лексеми за певними критеріями: довжина звуків і букв, а також конкретність і образність іменників. Отримані результати я проаналізувала відповідно до поданої теорії.

Робота складається з двох основних частин – теоретичної і практичної. Перша частина пояснює базові процеси сприйняття і продукування мовлення. Перша частина поділена на три підрозділи: у першому я коротко описала процеси породження слова і типи мовленнєвих помилок, які виникають під час усного мовлення. Другий підрозділ містить інформацію про типи сприйняття та обробки інформації. У третьому розділі я пояснюю, що таке ментальні репрезентації і теорію пізнання, і як вони пов'язані з мовленнєвими процесами.

Друга частина дипломної роботи починається з пояснення того, що таке когнати, якими вони бувають (повні та неповні, а також різницю між когнатами та міжмовними омонімами. У другому підрозділі практичної частини я розповідаю про засвоєння рідної мови, і чим цей процес відрізняється від вивчення іноземної. У третьому підрозділі міститься інформація про створення завдань: тип і методи, які я застосовувала. В останньому підрозділі я детально розповідаю про форму опитування й інтерпретую результати дослідження.

Уся література й джерела (статті, підручники, словники і т.д), на які я покликала і опрацьовувала для написання цієї роботи і проведення дослідження, зазначена в бібліографії. Основою для написання теоретичної частини були

англомовні підручники з психолінгвістики Л. Манн «Психолінгвістика. Вступ і застосування»³ та Д. Керролла «Психологія мови»⁴.

Крім того, робота містить додатки. До них я додала список когнатів, завдання перше у формі презентації з дібраними зображеннями до когнатів і довільних слів, завдання друге й третє у текстовому форматі і посилання на форму опитування.

---

³ Lise Menn. *Psycholinguistics. Introduction and Applications*. // How speech sounds are made: The vocal tract. / Plural Publishing, Inc, San Diego, Oxford, 2011

⁴ David Carroll. *Psychology of language*. // University of Wisconsin-Superior, Fifth Edition, USA 2008

РОЗДІЛ 1

ОСНОВНІ ПРОЦЕСИ ПРОДУКУВАННЯ І СПРИЙНЯТТЯ МОВЛЕННЯ

1.1 Продуктування мовлення та мовленнєві помилки

Розуміння фундаментальних процесів роботи нашого мозку при обробці інформації необхідне як мінімум для того, аби ефективно вивчати мову (оскільки у цій роботі мене цікавить процес опанування англійської). Звернутись потрібно, на мою думку, до самих початків, а саме: як формується слово (ширше – мовлення), і чому ми сприймаємо і продукуємо мовлення саме так, а не інакше. Пояснення цих когнітивних процесів потрібне для кращого розуміння інформації, що я надаю у другій частині цієї роботи, а саме – формуванні мовної компетенції на основі когнатів.

Почнімо з визначення самих понять *мова* і *мовлення*. Ще наприкінці 19 сторіччя швейцарський лінгвіст Фердинанд де Соссюр запропонував теорію про те, що мова і мовлення – понятті різні, але пов'язані між собою. У своїй науковій роботі «Курс загальної лінгвістики»⁵ він визначив мову як систему граматичних, лексичних і фонетичних одиниць, що є структурованими і є підставою для їх використання у мовленні. Мовлення ж – це процес застосування тої чи іншої мови, використання граматичних (мовних) правил. Мовлення є ціллю того, що стоїть в основі, воно є також реалізацією думок. Мовлення складається з мовленнєвого акту і результату, до якого цей акт – текст, тобто письмове чи усне відтворення звукових чи графічних мовних одиниць. Мова є явищем загальним, стабільним і психічним. Мовлення ж, на противагу, – конкретне, динамічне, а ще – психофізичне, оскільки для його творення залучаються багато органів тіла, окрім самого мозку: язик, голосові зв'язки, зуби, гортань, губи, піднебіння, стравохід та інші⁶. Мовлення так само не могло б бути статичним, адже слова змінюють значення відповідно до історичних, соціальних та культурних норм. Про це говорить, наприклад, Жак

---

⁵ Фердинанд де Соссюр. *Курс загальної лінгвістики*. Київ: Основи 1998, с. 324

⁶ Lise Menn. *Psycholinguistics. Introduction and Applications*. // Plural Publishing, Inc, San Diego, Oxford, 2011, с. 9

Дерріда, французький філософ постструктураліст, у своїй роботі «Письмо та відмінність»⁷, розкриваючи поняття деконструкції. Він зазначає, що не ми керуємо словами, а ті чи інші терміни спрямовують наше мислення, а, отже, мовлення теж⁸.

Коли ми говоримо, відбувається багато процесів, починаючи з формування думки, яку ми хочемо висловити, закінчуючи тим, які ми слова обираємо і які вимовляємо задля цього. Науковці виділяють чотири рівні продукування мовлення⁹: перший – це рівень повідомлення або концептуальний, процеси якого безпосередньо стосуються формування думки. Нейронні процеси у нашому мозку обирають серед усієї інформації, якою ми володіємо, лише ту, яка є найбільш релевантною у тій чи іншій ситуації. Детальніше про це я розповім далі, бо саме цей рівень пов'язаний з ментальною репрезентацією. Другий рівень – функційний. Він відповідає за пошук потрібних іменників, займенників, прикметників та інших частин мови для артикуляційного вираження обраної нами думки. Третій рівень продукування мовлення – позиційний, коли залучається синтаксис мови, і ми ставимо обрані нами слова у потрібному порядку. Четвертий – рівень фонологічного кодування, коли у правильному порядку ставляться звуки обраних слів. Останній, п'ятий – рівень мовлення і жестів, коли ми вимовляємо і озвучуємо думку. Усі ці рівні залежать один від одного, вони не ізольовані.

Зупинимось на першому, долінгвістичному, рівні продукування мовлення – на концептуальному. Коли ми лише формуємо думку, тобто обираємо те, про що говоримо і у якій послідовності, на яких подіях чи явищах хочемо зацентувати, а які з них – не надто важливі, ми мислимо концептами, безпосередньо не залучаючи до цього процесу нашу мову. Незважаючи на те, що мову на рівні повідомлення ми ще не використовуємо, сам процес залежить від того, якою мовою користується мовець. Наприклад, американський антрополог та лінгвіст Франц Боас у своїй праці «Handbook of American Indian languages»¹⁰ дослідив, що в ескімосько-

---

⁷ Дерріда Жак. *Письмо та відмінність*. Київ: Основи 2004, с. 602

⁸ Herrick, James *The History and Theory of Rhetoric*. // New-York, 10017, USA: Routledge, 2016

⁹ L. Menn. *Psycholinguistics. Introduction and Applications*, с. 109

¹⁰ Boas, Franz. *Handbook of American Indian languages* // Limitations of the Number of Phonetic Groups Expressing Ideas / Bureau of American Ethnology, Bulletin 40, Washington: Government Print Office, 1911

алеутських мовах існує багато назв для одного природного явища, а саме снігу. Франц Боас, на основі цього спостереження, розвивав теорію про те, що структура мови впливає на світогляд та мислення мовців. Дослідник наводив такі приклади: для позначення снігу, що лежить на поверхні, носії мов використовували слово *arut*, а для снігопаду – слово *qana*; для того, аби назвати сніг, що просто падає – *riqsirpoq*. Згідно з гіпотезою лінгвістичної відносності, вже на рівні повідомлення у носіїв української мови та ескімосько-алеутських мов процес буде відбуватись по-різному, оскільки ми мислимо різними категоріями.

Отож, цей рівень ми можемо розподілити на три етапи для більш детального розуміння процесу. Спочатку ми обираємо перспективу розповіді, далі активуються (або ментально репрезентуються) уявлення про людей та явища, що стосуються нашої розповіді. На останньому етапі ми вкладаємо у певному порядку ті концепти, які ми уявили. Наприклад, ви хочете розповісти історію про те, як ви святкували свій день народження. Що найголовніше у вашій розповіді: місце проведення свята, гості чи безпосередньо саме святкування? Спершу ви несвідомо визначите, з чого почнете історію (наприклад, головним у вашій розповіді буде святкування), потім – уявите (згадаєте) ті події, а в кінці – визначите пріоритетність інших подій: розповісте, наприклад, про місце, а далі – про гостей, яких ви запросили. Ці уявлення чи концепти є основою для пошуку потрібних слів, який відбувається на наступному рівні обробки.

Концептуальний рівень тісно пов'язаний з процесом ментальної репрезентації, оскільки саме тут ми можемо «спостерігати», як наш мозок створює моделі певних значень слів. Процеси цього рівня активують роботу наступного – функційного. Я вже наголосила на тому, що спочатку наш мозок працює не з граматичними формами слів, а лише з їх значеннями. Існує спеціальний термін, аби описати це явище, – лема. Лема є абстрактною формою слова, значенням, що пов'язане з певною граматичною одиницею, яка є у нашому лексиконі. Вона пов'язана зі спогадами, уявленнями про світ; леми стосуються сенсорні та моторні спогади. Лема є ширшим поняттям, ніж просто концепт, тому що для пошуку потрібного слова спочатку активується сама лема, а вона одразу переходить в звук.

Це абстрактне значення засновується не лише на знанні мови, а й на певних контекстах з реального світу, з власних звукових, візуальних та моторних спогадів. Тому коли ми кажемо, що «знаємо» певне слово, ми маємо на увазі знання не тільки граматичної одиниці, але й його значення, яке ми можемо репрезентувати.

Після того як ми обрали тему і вже маємо уявлення того, про що хочемо говорити, тобто активували лему, іноді не можемо згадати потрібну нам граматичну одиницю – слово. Щодня кожен з нас переживає цей досвід чи стан, який називається «вертиться на язичку» або, якщо англійською, *tip-of-the-tongue state*, що є типовою мовленнєвою помилкою. Як відбувається цей процес? Оскільки концептуальний рівень відповідає за активацію потрібної лемми, то стан «вертиться на язичку» стосується вже функційного рівня, тому що наш мозок не дозволяє активувати потрібне слово. Ми згадуємо найближчі за значенням до потрібної нам лемми граматичні одиниці: іноді це допомагає «згадати» слово, іноді ж потрібно перефразувати, тобто змінити перспективу нашої розповіді й обрати іншу лему. Наведу власний приклад стану «вертиться на язичку». Нещодавно у контексті фемінізму я говорила про гендерні квоти, що діють у деяких країнах, зокрема, в Канаді. Очевидно, до того, як я почала говорити, я вибудувала структуру відповіді, означила, з чого почну говорити і на чому зроблю акцент (на гендерних квотах). Я мала уяву про це явище, усвідомлювала, з чим воно пов'язано і як функціонує, але у потрібний момент я не змогла згадати (і, відповідно, вимовити) слово «квота». Подібні моменти, хоч вони і є повсякденними, можуть бути стресовими, особливо якщо людина переживає його не під час дружньої бесіди, а повинна говорити на певну аудиторію. Мій психологічний стан у цей момент значно погіршився, але я спробувала методом асоціацій згадати інше слово, яке є майже антонімом до «квоти», що й є антонімією. Я вимовила слово «пільги». Цей асоціативний процес є механічним, я не могла зупинитись пригадувати інше слово, але той факт, що я згадала саме протилежний за значенням іменник, є цікавий. У цьому випадку, як і у кожному окремому, можна спробувати прослідкувати, якими категоріями ми мислимо, з якими іншими явищами пов'язуємо концепти. Квоти і пільги – явища економічні та соціальні, тому я пов'язала їх саме через суспільні дисципліни.

Ще одною з найпоширеніших мовленнєвих помилок є обмовки – коли ми кажемо щось, чого не мали на увазі. Ми несвідомо один звук змінюємо на інший, порушуємо порядок звуків у словах або в реченні, або вимовляємо неправильне у потрібному контексті слово. Обмовки діляться ще на декілька типів, в залежності від того, що саме несвідомо змінюється у нашому мовленні:

- 1) Антисипація – зміна одного сегменту, що має вимовитись пізніше, на інший, що вимовляється раніше. Сегментом виступає як фонема та склад, так і слово чи ціла фраза. Наприклад: замість того, аби сказати «хліб з маслом» людина несвідомо змінює фонему «м» на «х» і вимовляє «мліб з маслом», тому що фонема отримала надмірну активацію.
- 2) Додавання зайвих звуків – за назвою помилки можна зрозуміти її зміст: коли ми випадково при вимові певного слова додаємо зайву фонему. Наприклад, замість того, аби сказати «машина» я обмовилась і вимовила «мапшина».
- 3) Пропуск звуків – якщо попередній тип мовленнєвої помилки додавав зайвий звук, то під час цієї обмовки ми пропускаємо потрібний. Наприклад: ви хочете вимовити іменник «картина», а випадково вимовляєте «кати́на», пропускаючи фонему «р».
- 4) Обмін – коли дві лінгвістичні одиниці стають на місце одна одної. Наприклад, підмет у реченні стає на місце додатку: «їжа їсть кішку», а не «кішка їсть їжу».
- 5) Персервація – схема така сама, як і у випадку з антисипацією, але сегмент, що має вимовитись раніше стає на місце другого. Наприклад: не «заходь у гості», а «заходь у зості».

Я описала лише п'ять найпоширеніших помилок, але існує їх значно більше.¹¹

Чому виникають мовленнєві помилки – питання вже інше. Ще наприкінці 19 століття австрійський психоаналітик Зигмунд Фройд намагався пояснити природу виникнення помилок з точки зору психоаналізу¹². Оскільки ця психологічна теорія

---

¹¹ David Caroll. *Psychology of language*. // University of Wisconsin-Superior, Fifth Edition, USA 2008

¹² Зигмунд Фройд. *Психопатология обыденной жизни*. ООО «Издательство «Эскмо» 2015, с. 192

має за основу вчення про несвідоме, то З. Фройд трактував виникнення мовленнєвих помилок так: ми завжди хочемо і можемо сказати більше, й такі обмовки виникають з несвідомого. Ось приклад діалогу, який пояснює теорію З. Фрейда:

- Чи ти підеш до батьків?
- Піду до неї завтра.
- До неї?
- Мав на увазі «до них»!

У рамках психолінгвістики ми не можемо стверджувати, що людина думала під час відповіді не тільки про батьків, а й про особу жіночої статі або про будь-який інший предмет чи явище, який граматично є жіночого роду, бо це може бути звичайно обмовка, оскільки займенники «них» та «неї» фонологічно схожі.

Щодо психолінгвістичного пояснення природи мовленнєвих помилок, то їх розуміють не з точки зору несвідомого, а через мовні механізми. Помилки мовленнєвої діяльності стають в один ряд з афазіями – мовленнєвими порушеннями. Аналізуючи етапи продукування мовлення, науковці можуть визначити або припустити, на якому з етапів відбулось порушення.

Існують семантичні категорії, які охоплюють певні системи слів, що мають спільні між собою предметність, ознаки, абстрактність тощо¹³. Але кожен з нас в процесі життя і комунікації з іншими (особливо з батьками у дитинстві) створює свої категорії слів, які не завжди дорівнюють семантичним, які ґрунтуються на граматичних та лексичних правилах. Коли я намагалась сказати фразу «гендерні квоти», у моїй свідомості спочатку сформувалась сама концепція цього поняття, потім вона активувала лему, але водночас активувались також і пов'язані з цим концепції. Іноді ці помилкові лемми «перемагають» на функційному рівні мовлення, бо ми, наприклад, на них реагуємо сильніше в емоційному плані, тому й стаються обмовки.

---

¹³ Н. Г. Іщенко. *Семантична та поняттєва категорії у мовознавчих студіях*. // Національний технічний університет України «КПІ». Випуск 2/2013

Обмовки можуть траплятись на наступному рівні – позиційному. Цей рівень відповідає за порядок слів у реченні чи фразі, яку ми говоримо (але ще не вимовили). Однією з таких помилок може бути обмін, як я зазначила вище, де ми випадково змінюємо порядок членів речення, від чого змінюється сенс фрази чи речення. Американський психолог Джеймс МакКлелланд запропонував теорію¹⁴ про те, що існує декілька типів обробки мовлення, один з них – каскадний. Суть її проста: коли активація певних лем чи концепту майже завершилась, вона починає надсилати активацію на наступний рівень (з функціонального на позиційний), незалежно від того, чи інші елементи знаходяться на тому самому етапі обробки.

Як лема перетворюється у код, набір звуків, або просто – слова, які ми вимовляємо? На позиційному рівні лема «знаходить» потрібні афікси, а далі ці морфеми «заходять» потрібні фонем, які вибудовуються у правильному порядку, характерному для кожної лексеми. Цей процес відбувається на четвертому рівні – фонологічному. Закінчується усе тим, що фонем збуджують потрібні нейрони, які надходять до м'язів, що причетні до артикуляційних жестів. Так, ми озвучуємо сформульовану думку.

Я описала детально мовленнєві помилки та один з типів продукування мовлення який належить до серійної обробки. Цією теорією породження мовлення займались науковці Д. Гарретт¹⁵, К. Бок та В. Левелт. Існує другий основний тип – паралельна обробка, яку запропонував Г. Делл. Г. Делл стверджує, що на відміну від серійної обробки, де рівні є інкапсульованими, при паралельній обробці мовлення формується через безліч пов'язаних між собою сегментів (вузлів): фонем, морфем, складів тощо, які не перестають взаємодіяти на різних рівнях. Науковець виділяє не чотири, а три рівні:

- 1) Семантичний, що відповідає концептуальному рівню;
- 2) Лексичний, на якому ми обираємо відповідну до потрібної нам концепції лексему;

---

¹⁴ David E. Rumelhart, James L. McClelland and PDP Research Group. *Parallel Distributed Processing: Explorations in the Microstructure of Cognition*. // Psychological and biological models Vol. 2, 1987

¹⁵ M. F. Garrett. *The limits of accommodation* // V. Fromkin (Ed.) *Errors in linguistic performance*, 1980

3) Фонологічний, тобто рівень кодування.

Наприклад, вузол для фонем «ч» може бути пов'язаним з іншими морфемами, які мають ту саму фонему: черевик, чашка, човен і т.д. Так, ця теорія породження мовлення пояснює, що слова, що мають спільне значення (до прикладу, чашка і чайник) будуть пов'язані через один семантичний вузол, оскільки слова «чашка» і «чайник» відносяться до однієї категорії: посуд, в якому зберігають/тримають рідину. У моєму дослідженні, а точніше в завданнях до нього, я добирала слова для варіантів відповідей, які часто належать до однієї семантичної категорії: текст, засіб пересування, фрукти (плоди) і т.д. Тому коли у дослідженні респонденти мають обрати варіант відповіді, за Г. Деллом, в опитуваних задіюється паралельна обробка мовлення, і кожен з перелічених вище рівнів працює одночасно.

1.2 Сприйняття мовлення, низхідний та висхідний процеси обробки мовлення

Усі поняття, що змістовно пов'язані між собою, належать до семантичної мережі. До такої моделі належать не самі слова, але наші знання про них. Але як ми активуємо ці мережі під час сприйняття мовлення?

Одною з моделей лексичного доступу є модель логогена, яку запропонував британський науковець Джон Мортон¹⁶. Згідно з цією моделлю, кожне слово у нашому лексиконі є логогеном, який відтворює різні елементи певного слова – фонологічні, орфографічні, семантичні тощо. Логоген активується сенсорно чи контекстуально. Наприклад, при читанні тексту ми сприймаємо слова завдяки тому, що розуміємо літери і те, як вони формують склади, морфеми і т.д. Отож, при сенсорному (у цьому випадку – зоровому) сприйнятті тексту орфографічні особливості слова (до прикладу, візьмемо «небо») співставляється з логогеном – тобто вже відомою нам раніше інформацією про іменник «небо». Для контекстуальної активації логогену впливає семантичні і синтаксичні складові речення. Це, перш за все, стосується багатозначних слів. Наприклад, візьмемо речення: «Під час польоту я бачила крило літака». «Крило» є багатозначним

---

¹⁶ J. Morton. *Interaction of information in word recognition.* // Psychological Review, 1969

словом, бо воно може стосуватись як літака, так і бути пташиним крилом. Без контексту речення ми б просто не змогли правильно розпізнати слово «крило».

Другою моделлю розпізнавання слів є когортна модель, яку представили В. Марсель-Вілсон та А. Велш у 1987 році¹⁷. Науковці стверджують, що розпізнавання усного мовлення відбувається у три етапи:

- 1) На основі акустично-фонетичного аналізу активується набір лексем (також лем), які й когортою;
- 2) Потім з певної когорти обирається один об'єкт;
- 3) Обрана лексема додається до потрібного семантичного та лексичного контексту.

Наприклад, візьмемо такі слова: сидіти, стояти, спати, сердитись, сміятись, сказати, стверджувати. Ви чуєте початок речення: «Моя мама с...». Оскільки вам відомий лише присудок «моя мама» і лише один звук /с/, то, скоріш за все, ви почнете обирати потрібне до контексту слово з відомих вам дієслів, які є частотними у вживанні. Якби ви почули не звук /с/, а /см/, то ваш вибір з когорти слів звузився до «стояти» та «стверджувати». Такий тип сприйняття мовлення належить до висхідної обробки інформації, про яку я говоритиму нижче. Когортна модель розпізнавання мовлення теж доводить, як і модель логогену, що сприйняття залежить від семантичного контексту в тому числі.

Я вже згадала, що частотність слів теж впливає на розпізнавання мовлення. Вперше роль частоти слів на сприйняття та вживання слів була описана Д. Фоссом у 1969 році¹⁸ після проведення експерименту. Завдання для учасників полягало в тому, що вони мали прослухати уривок, який вимовляли без зупинок. Під час прослуховування учасники повинні були зрозуміти зміст уривку, а також почути цільову фонему, наприклад, /к/ або /б/. У деяких випадках цільова фонема вимовлялась після слова, частота вживання якого вища, а в деяких – навпаки, після менш частотних лексем. Результати щоразу були однозначними: учасники

---

¹⁷ W. Marslen-Wilson, A. Welsh. *Processing Interactions and Lexical Access during Word Recognition in Continuous Speech*. // *Cognitive Psychology*, 1978

¹⁸ D.J. Foss. *Decision processes during sentence comprehension: Effects of lexical item difficulty and position upon decision times*. // *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 1969

затримувались у називанні фонем, що вимовлялись після менш частотних слів. Такі результати проведених експериментів дають зрозуміти, що ми швидше розпізнаємо саме ті слова, які вживаються частіше.

Пам'ять та нейрони, які реагують на подразники (сенсорну інформацію), дозволяють нам розуміти та сприймати те, що ми бачимо, чуємо, чого торкаємось тощо. Ці процеси є автоматичними і швидкими, ми над ними не замислюємось, а навіть якби хотіли, то прослідкувати сприйняття бодай однієї почутої нами фрази видається нереальною задачею. У нашому мозку і свідомості постійно відбуваються процеси: ми вчимося, а потім сприймаємо і впізнаємо те, що вивчили. І так по колу. Кожен з нас помічав, що деякі події чи просто отримана нами інформація запам'ятовується краще. Чому так буває? Ми по-різному реагуємо на ті чи інші події, і чим сильніші наші емоції у певний момент, тим міцніші нейронні зв'язки, що несуть в собі цю інформацію, а, отже, спогади будуть теж сильнішими. На ефективність запам'ятовування впливають не тільки емоції, а й кількість повторень тих самих дій чи інформації, яку ми намагаємось запам'ятати. Наприклад, ми настільки добре запам'ятали, як потрібно ходити, що цей процес став автоматичним ще у дитинстві. Так само ми не усвідомлюємо процесу сприйняття мовлення, що звучить українською мовою, яке чуємо від батьків чи друзів, оскільки говорити і розуміти мову навчилися теж у той період, коли нам не виповнилось ще навіть три роки. Такі автоматичні процеси належать до довготривалої пам'яті, яка поділяється на два типи: імпліцитної, тобто прихованої та експліцитної. Імпліцитна – це той тип пам'яті, що використовує інформацію, яка була набута несвідомим шляхом (дихання, ходьба та інші рухові та когнітивні навички). Імпліцитна пам'ять включає в себе процедурну, яка якраз і відповідає за накопичення досвіду шляхом виконання попередніх дій.

Я не дарма почала говорити про пам'ять, оскільки це прямо стосується вивчення іноземної мови. Якщо ми починаємо вчити мову у свідомому віці, то процес її вивчення сповільнюється, на відміну від першої мови (далі буду позначати її як M1 та M2 відповідно) і суттєво відрізняється від неї. Поки ми не володіємо іноземною мовою на рівні носія, процес її сприйняття і продукування є

повністю свідомим і не є автоматичним. Проте, деякі елементи іноземної мови, які ми засвоюємо на початках, з часом розпізнаються і відтворюються автоматично, на рівні M1. Граматичні конструкції чи лексеми переходять з експліцитної пам'яті в імпліцитну. До експліцитної пам'яті належать досвід та інформація, яку ми активуємо довільно, усвідомлюючи її. Людині, яка вивчає, наприклад, англійську мову хоча б рік, легко буде розпізнати фразу «Hey, what`s up?», якщо вона почує чи прочитає її. Деякий час людина повторювала цю нову конструкцію (в цьому випадку нова може дорівнювати складній), поки необхідні нейронні зв'язки не запрацювали злагоджено.

Експліцитна пам'ять складається ще з двох типів пам'яті:

- 1) Епізодична – до неї належать наші спогади, реальні події з життя. За допомогою роботи цього типу пам'яті ми можемо повертатись у певні приємні чи не дуже моменти минулого;
- 2) Семантична пам'ять – вона стосується фактів, ідей, понять, тобто того знання, що ми можемо сформулювати.

Щоби пояснити, як ці два типи експліцитної пам'яті пов'язані з мовленням, пропоную повернутись до прикладу з будинком, коли я пояснювала, як з концепту чи ідеї породжується мовлення. Семантична пам'ять дає нам змогу пригадати, що взагалі таке будинок: як він може виглядати, яка його функція тощо. Якщо ми подумали про конкретний будинок, наприклад, той, де ми провели своє дитинство, а також певний спогад, що пов'язаний з цим будинком, то цим процесом керує вже епізодична пам'ять. Кодування процесів експліцитної пам'яті залежить від стимулів, які дає низхідна обробка інформації (детальніше про це я розповідаю далі), оскільки у цей час людина створює певні асоціації з пов'язаними подразниками і переживаннями. Тому коли ми згадуємо якісь події, ми говоримо, що ми знову їх переживаємо.

Що таке низхідний та висхідний процес обробки інформації? Навіть якщо нам здається, що ми ні на чому не зосереджені, наш мозок не перестає працювати, щоби мати інформацію про те, що є навколо нас. Цей процес відбувається нижче рівня свідомості. Зазвичай це фонові інформації, яку ми не помічаємо, а мозок

фільтрує її, бо інакше наша свідомість не витримала б усієї напруги. Уявіть ситуацію, що ви знаходитесь вдома і готуєте вечерю. Аби вам було трохи веселіше, ви ввімкнули неголосно спокійну музику; кухонна витяжка теж працює; ви нарізаєте овочі і чуєте характерний звук, але не звертаєте на нього увагу. Але раптом задзвонив телефон, і ви почули мелодію виклику – ваш мозок відреагував саме на цей звук так, що ви, можливо, трохи злякались від несподіванки. Мозок вирішив, що ця мелодія була важливою, оскільки була раптовою: він ще не вирішив, чи це загроза, чи ні, але головне те, що ви помітили його і відреагували не так, як на фонову музику, яку ви ввімкнули спеціально. Але як тільки ви почули це «вторгнення», ви здогадались, що хтось вам телефонує. Для цього ваш мозок швидко проаналізував контекст мелодії виклику: коли ви ще її чули, що було після цього і т.д. Таке розпізнавання відбулось шляхом низхідної обробки інформації. Я спеціально навела приклад загальний, що не дотичний до лінгвістики, оскільки перед цим хочу сказати про мовні паттерни і те, чому рідну мову (мову, якою ми говоримо з народження і якою говорять/говорили з нами батьки) ми сприймаємо і розуміємо краще, аніж M2.

Останні роки ми часто спілкуємось через мережу, а інтернет буває не завжди стабільним. Уявіть, що ви говорите з подругою, і під час того, як вона питає у вас, інтернет переривається, і ви чуєте лише частину фрази: «Аякам ави наботі?» Як тільки ви почули, ваш мозок почав здогадуватись на основі тих знань, якими ви володієте: перше слово, можливо, є словосполученням «а як там», оскільки у розмовному та неформальному мовленні ми часто починаємо питання подібною/такою фразою; друге слово, скоріш за все, є іменником множини «справи», бо він є типовим, якщо людина хоче дізнатись, як ми почуваємось і чи трапилось щось нове у нашому житті; третє словосполучення «на роботі» вгадується найлегше, оскільки маємо вже певний контекст від попередніх слів. Як і попередній приклад з раптовою мелодією дзвінка телефону, так і лінгвістичний – обидва ці процеси належать до низхідної обробки інформації. Ми отримуємо інформацію наче зверху-вниз: верх – це наші очікування того, що ми могли почути, а низ – це реальність і факти.

Але якщо б ви почули цю фразу англійською, незважаючи на те, чи ви володієте мовою на середньому, високому чи початковому рівні (речення є простим, з конструкцією і лексикою, якою володіє навіть початківець), скоріш за все, ви попросили б співрозмовника повторити питання. Процес сприйняття М1 і М2 відрізняється, тому що знання М1 ми отримуємо ще за три місяці до нашого народження: ми вловлюємо інтонації голосу матері та ритм, з яким вона говорить. Ці знання глибоко лежать у нашій свідомості: ми знаємо, якими частками починаємо розповідь чи запитуємо когось; якими вигуками зазвичай звертаємось до співрозмовників. До таких лінгвістичних знань належить також і знання про те, які слова вживаються в конкретному граматичному контексті. Ще один доказ того, що мовні паттерни працюють – це наша здатність вгадувати момент того, коли співрозмовник зупиниться, і ми можемо відповідати. На це нам вказують так само інтонація та деякі слова-маркери, які ми часто вживаємо автоматично: «ну», «от», «отож» і т.д.

Отже, низхідний процес починається саме з реакції та передбачень, в той час як висхідний – з фактів і їх аналізу. Коли я пояснювала, як працює низхідна обробка інформації, я сказала, що ми шляхом припущень «розгадали» фразу. Якби у цей час був задіяний висхідний процес, то нам довелося б аналізувати кожен частинку почутої фрази, і в результаті ми б її не зрозуміли. Висхідний процес – це шлях від аналізу почутих фонем до їхнього співставлення з існуючими граматичними формами мови. Оскільки в українській мові не існує граматичної одиниці «аякам» або «наботі», то зміст питання був би втрачений, якби не був задіяний низхідний процес обробки інформації.

Незважаючи на те, що ми вміємо відчувати мову та передбачати зміст мовлення, все ж помилки сприйняття іноді трапляються. Л. Манн у своїй праці¹⁹ виділяє два типи таких помилок, що є схожими між собою. Перша – мондегрін – походить від назви пісні *Mondegreen*, і означає неправильне сприйняття фрази на слух. Феномен не є рідкісним явищем, часто трапляється як і у М1, так і у М2,

---

¹⁹ L. Menn. *Psycholinguistics. Introduction and Applications*, с. 104

особливо, якщо людина володіє нею не на високому рівні. Другою помилкою є малапропизм, коли два фонетично схожі слова змішуються, і людина неправильно розуміє фразу. Мондегрін і малапропизм відрізняються лише тим, що у першому випадку ми помилково сприймаємо фразу через помилкове запам'ятовування; у другому випадку ми при прийнятті тієї чи іншої фрази посилаємось на наш лексикон.

Отож, сприйняття мовлення базується на продукуванні мовлення іншою особою. У 1970 році Річардом Ворреном був проведений експеримент під назвою "Perceptual Restoration of Missing Speech Sounds"²⁰. Експеримент полягав у тому, що учасникам пропонувалось прослухати декілька речень, в яких був пропущений перший звук у 6 слові, а початок речень був однаковий. Незважаючи на те, що звук не вимовлявся, учасники правильно називали потрібний іменник, ним було «колесо» (wheel). Цікавим є те, що люди стверджували, що вони чули пропущені фонемі, а додаткових шумів не було, в чому, звісно, вони помилялись. Метою експерименту була спроба пояснити, чому ми здатні розрізняти фонемі, навіть якщо у цей час чуємо сторонні звуки. Такий феномен називається ефектом відновлення фонем – розпізнавання звуків, які ми не чуємо, покладаючись на власні очікування, що є частиною низхідної обробки інформації.

У контексті розмови про довготривалу пам'ять, поширену активацію і семантичні категорії хочу пояснити, як працюють семантичні вузли. Якщо ви почуєте слово «дерево», а після цього слова «листя» та «ложка», то ваш мозок розпізнає швидше слово «листя», оскільки воно семантично наближене до «дерева». Такий процес називається праймінгом або ефектом передування. Вперше реакцію на стимул-слово однієї категорії на інший стимул-слова дослідили Д. Мейер та Р. Шванвельдт у 1971 році²¹, провівши експеримент, у якому визначали час відповіді (response time) учасників експерименту на прийняття рішення лексичної відповідності між словами. Науковці дослідили, що час, який учасники витрачали на класифікацію слова «масло» було швидшим, коли перед цим вони

---

²⁰ R. M. Warren. *Perceptual Restoration of Missing Speech Sounds* // Science, Volume 167, January 1970, pp. 392-393

²¹ M. E. Meyer, R. W. Schvaneveldt *Facilitation in recognizing pairs of words: Evidence of a dependence between retrieval operations* // Journal of Experimental Psychology. Vol. 90, no. 2, 1971

чули і бачили слово «хліб», і, відповідно, довшим, якщо слову «масло» передувало іменник «медсестра». При вивченні англійською мови (чи будь-якої іншої іноземної) вивчення лексики завжди пропонується через зв'язок із певною темою. Вивчення лексики частин тіла, наприклад, дотичне до теми «здоров'я», де подаються ще ідіоми та фразові дієслова, що допоможуть комунікувати з лікарем чи просто у лікарні. Така типова схема притаманна більшості підручників з вивчення мови, і праймінг частково пояснює, чому викладачі підходять до упорядкування підручників системно. Візьму до прикладу підручник Face2Face²² середнього рівня (upper-intermediate). Одна з тем має назву «Telling stories», тобто «Розповідаючи історії», в анотації до неї вказано підтему – «книжки й читання». До теми є словник²³, подані слова до нього такі: сюжет, герої, літературний жанр, роман, художній твір, нон-фікшн, автобіографія. Ці лексеми належать до спільної семантичної категорії, людина при їхньому вивченні буде спиратись на певні асоціації чи набуті раніше знання, що пов'язані з читанням. Саме тому серед перелічених мною іменників немає, наприклад, дивану чи сукні, тому що перший дотичний до меблів, а другий – до одягу. І людині, вивчаючи наведені слова, було б значно важче і довше запам'ятовувати ті, що не мають між собою спільного значення.

У 1950х роках видатний американський лінгвіст та філософ Ноам Чомскі запропонував новий, свіжий погляд на те, як ми сприймаємо мовлення. До того часу у науковому середовищі панувала теорія, яку сформулювали біхевіористи – вони стверджували, що ми вчимо мову методом спроб та помилок. Наприклад, американський психолог Джон Вотсон, один з засновників теорії біхевіоризму, стверджував, що мова – це лише маніпулятивна звичка, а діти, які навчаються розмовляти, тільки наслідують своїх батьків²⁴. Отож, Чомскі не погоджувався з таким поясненням і вважав, що кожен з нас має вроджені структури, які й дозволяють нам вивчати мову²⁵. Крім того, Чомскі також розробив теорію

---

²² Chr. Redstone, G. Cunningham Face2Face Upper-Intermediate Student's book // Cambridge University Press 2007

²³ Chr. Redstone, G. Cunningham Face2Face Upper-Intermediate Student's book // p. 32

²⁴ J. Watson. *Talking and Thinking* // Transaction Publishers, Behaviorism, Ch. 10 2009 (1924)

²⁵ N. Chomsky. *The 'Chomskyan Era'* // The Architecture of Language 2000

трансформативно-генеративної граматики, яку виклав у праці «Синтаксичні структури»²⁶, намагаючись пояснити процес генерування речень вродженою структурою, про яку говорив раніше. У своїй роботі науковець доводить, що за допомогою певних трансформаційних правил генерується послідовність слів, які відповідають певним концептам (пізніше це назвали лемою, про яку я писала у підрозділі 1.1). Речення ж, тобто саме мовлення, продукує вроджена структура. Тому згідно з цією теорією, в учасників опитування при продукуванні чи розпізнаванні англomовних речень буде задіюватись саме ця вроджена структура, яка дозволить сприймати речення різної складності, незважаючи на те, що респонденти ніколи до цього не читали таких речень. Від вчення Чомскі походила теорія дериваційної складності (Derivational Theory of Complexity). Як ця теорія пов'язана з трансгенеративною граматикою Чомскі? Вважалось, що від кількості змін словоформ залежить рівень складності сприйняття мовлення (зміна пасивного стану, зміна форми дієслова за часовою формою тощо). Вперше цей феномен описали у 1964 році²⁷, прогнозуючи, що обробка другого речення відбувається довше, ніж обробка першого, тому що підрядне речення неповне, і в ньому не вистачає присудка:

- 1) Іван плаває швидше, ніж плаває Микола.
- 2) Іван плаває швидше, ніж Микола.

Гіпотеза полягала у тому, що чим складніше є речення, тим важче його сприйняти і запам'ятати ключові, важливі слова. Дослідження проводились на рівні речень: учасники експериментів на слух сприймали речення і певні слова, що належать до однієї семантичної категорії (наприклад, меблі або кольори). Трансформувались лише самі речення (порядок слів або зміна словоформ проводилась), але кількість лексем лишалась однаковою. Науковці вирішили змінити порядок проведення експерименту, незважаючи на те, що у більшості випадків гіпотези підтверджувалась. У новому порядку спочатку зачитувались слова, а потім самі

---

²⁶ N. Chomsky. *Syntactic structures* // Second edition with an introduction by D. Lightfoot, Mouton de Gruyter, Berlin. New-York 2002

²⁷ G. Miller, K. McKean. *A chronometric study of some relations between sentences* // *Quarterly Journal of Experimental Psychology* 1964, p. 297–308

речення. У результаті виявилось, що на запам'ятовування лексем впливає семантика, а не деривація.

1.3 Ментальна репрезентація та теорія пізнання

Ментальна репрезентація, про яку я вже почала говорити у підрозділі 1.1, – це актуальний розумовий або мисленнєвий образ того чи іншого об'єкта, події, ідеї, концепції або явища. У широкому сенсі, ці образи дозволяють уявляти те, що людина ще досі ніколи не відчувала, або ж навіть ті явища, яких у природі не існує. Ментальні репрезентації створюють ментальні моделі, тобто засновані на попередньому досвіді ідеї та методи пізнання, що існують у розумі людини і направляють об'єкт (тобто саму людину) на певні дії. Ментальна модель є також певним символом, суб'єктивним уявленням реальності, яка грає велику роль у пізнанні (про яке детально розповім далі), міркуваннях та прийнятті рішень. Одним з перших дослідників, який вивчав ментальні моделі, був Кеннет Крейк²⁸. Ірландська професорка Рут Бірн також вивчала процес уявлень певних концептів, який описала у своїй праці «The Rational Imagination: How People Create Alternatives to Reality»²⁹. Джеррі Фодор, відомий, перш за все, своєю теорією модулярності (про неї розповідаю нижче), наприклад, стверджував, що усі наші бажання та переконання існують у зв'язку з нашими ментальними уявленнями. Коли ми зустрічаємо і дивимось на знайому людину, то ми покликаємось на певні очікування і попередні знання про цю людину³⁰.

Ситуація, яка ставалась з кожним із нас: під час того, як ми набираємо телефонний номер і промовляємо його вголос, цілком можна припустити, що у цей час ми оперуємо мисленнєвими уявленнями про назви тих цифр. Ментальна репрезентація належить до автоматичних процесів, здатність до яких є в нас з самого народження. Згідно з дослідженням³¹, навіть малюки у віці 7 місяців вже можуть «користуватись» цією функцією нашого мозку. Наведу ще один приклад.

²⁸ K. Craik. *The Nature of Explanation* // British Journal of Psychology. General Section 1941

²⁹ R. Byrne. *The Rational Imagination: How People Create Alternatives to Reality* // Cambridge 2005

³⁰ Jerry A. Fodor. *The Modularity of Mind*. // ©Cambridge, MA: MIT Press, 1983

³¹ P. Luyten, P. Fonagy *The neurobiology of mentalizing* // (www.researchgate.net)

Коли ми бачимо якийсь предмет, наприклад, будинок (неважливо, чи це лише зображення чи справжній будинок), то ми автоматично намагаємось дати назву цьому предмету. Спочатку нашим мозком задіюється лема, бо ми тільки намагаємось означити будинок, а вже потім «пригадуємо» потрібну лексичну одиницю – іменник «будинок». Якщо ж потрібної граматичної одиниці у нашому лексиконі немає, то ми вдаємось до асоціацій, і згадуємо найбільш схожу за значенням лему і, як наслідок, лексему. Інший приклад: ми бачимо kota. Перше, що дозволяє усвідомити наш мозок – це те, що предмет (кіт) вже нам знайомий з попереднього досвіду. Ми починаємо «пригадувати» усе, що ми знаємо про котів: це тварина, вона має хвіст, вуса, 4 лапи, продукує певні, характерні тільки для котів, звуки, які можна описати як «няв» тощо. На наступному рівні обробки мовлення наш мозок продукує саме слово, лексичну одиницю «кіт». Цей процес репрезентації слів у пам'яті відбувається настільки швидко, що ми його й не помічаємо. Ментальна репрезентація також тісно пов'язана з емоціями та емоційною пам'яттю. Вона дотична також до багатьох соціальних ситуацій, наприклад, коли ми даємо суб'єктивну оцінку діям інших людей або себе самих, або коли ми відчуваємо сором чи небезпеку. Ми менталізуємо щодня: коли вирішуємо, що будемо їсти на обід, уявляючи собі вигляд їжі та її смак; коли ми дивимось на брудний посуд, ми вирішуємо, що його потрібно помити, а репрезентативна теорія формує ментальну репрезентацію чистого посуду.

Репрезентативна теорія пізнання стверджує, що наш мозок – це комп'ютер, а мисленнєві процеси відбуваються із певною послідовністю. Один з класиків цієї теорії, Джеррі Фодор, стверджував, що ментальні репрезентації є символічними структурами, які зазвичай пов'язані із семантичною частиною мови. Дж. Фодор висунув гіпотезу про мову мислення³², яка означає, що мисленнєвий процес нерозривно пов'язаний із мовою. Згідно з цією теорією, концепти, які ми уявляємо для формування думки (цей процес, як я описувала у підрозділі 1.1, відбувається на долінгвістичному рівні продукування мовлення), об'єднуються за семантичною схожістю. Науковець провів паралель з мовою – речення вибудовуються за

---

³² J. Fodor. *The Language Of Thought*. // Crowell Press, 1975

правилами синтаксису, де кожне слово несе певну роль і значення, і воно змістовно пов'язане з попереднім і наступним до нього словом. Отож, основною думкою цієї теорії є те, що наше мислення засновується на ментальних репрезентаціях, які спираються на наші бажання, дії та психологічний стан. Кожна людина має певну систему цих репрезентацій, а здатність репрезентувати є вродженою.

Одним із цікавих феноменів сприйняття мовлення є ефект МакГурка. Цей феномен сприйняття полягає у тому, що на сприйняття мовлення впливає не тільки слухове розпізнавання звуків, а й зорове теж³³. Г. МакГурк та Дж. МакДоналд провели експеримент, у якому учасникам вмикалось відео, на якому людина промовляла певні звуки: ga-ga, але звукоряд був іншим – відтворювались фонемі ba-ba. Спершу учасники експерименту тільки чули звуки, які вони змогли розпізнати. Коли вони просто дивились відео і бачили рухи губ, які промовляли ga-ga, то теж не виникало проблем з розпізнаванням. Утім, коли учасники одночасно чули звуковий ряд і дивились на рухи губ, то вони помилялись з розпізнаванням, і називали фонемі, відмінні від ga-ga чи ba-ba. Мовлення сприймається мультимодально, і відбувається цей процес автоматично і несвідомо, тому ми й можемо помилятися, що й також підтверджує моторну теорію³⁴.

Окрім гіпотези про мову мислення, Дж. Фодор розробив теорію модулярної свідомості, яка стала популярною у психолінгвістиці, хоча дискусія навколо неї продовжується й досі. У статті «The Modularity of Mind»³⁵ Дж. Фодор запропонував розглядати пізнання структурно. За Дж. Фодором, наша свідомість володіє вродженими нейронними модулями, які функціонують, відповідаючи лише за певну частину виконання дій (обробки). Наша свідомість поділена на три рівні, які й називаються модулями, які є автономними й автоматичними. До першого рівня належать так звані провідники, які перетворюють сенсорні дані (те, що ми бачимо або чуємо) в імпульси, які обробляються на наступному рівні – ввідному. Завдяки роботі ввідного модуля ми здатні розпізнавати мову і об'єкти, які споглядаємо, оскільки саме він інтерпретує перетворену на першому рівні інформацію. Третім

---

³³ H. McGurk, J. MacDonald. *Hearing lips and seeing voices*. // *Nature*, Vol. 264, 1976

³⁴ A. Liberman, I. Mattingly. *The motor theory of speech perception revised* // Haskins Laboratories 1985

³⁵ Jerry A. Fodor. *The Modularity of Mind*. // 1983

модулем є центральна система, що обробляє отримані дані і відповідає за складніші когнітивні процеси, завдяки яким ми міркуємо, плануємо й приймаємо певні рішення, усвідомлюємо, що бажаємо чогось. Наприклад, ви дивитесь на яблуко, що лежить на столі. Як тільки ваші очі помітили його, цей імпульс перейшов у ввідний модуль, який дав вам зрозуміти, що це саме яблуко, а не апельсин чи груша. Але процес не закінчився на тому, що ви розпізнали об'єкт: ви вирішили, які ви зробите дії щодо предмету. Подивившись на яблуко, ви зрозуміли, що хочете його з'їсти або навпаки не будете цього робити; можливо ви вирішили, що поставите його у холодильник або запропонуєте рідним тощо. У будь-якому разі, центральна система виконала свою роботу на цей момент. Для того, щоби вважати систему модулярною, вона має володіти кількома ознаками, які виокремив Дж. Фодор:

- 1) Предметно-орієнтованість. Робота одного модулю обмежена й стосується лише однієї сфери. Якщо модуль відповідає за слух, то він розпізнає звуки, які ви чуєте. Якщо ж ви читаєте текст, то за розпізнавання графем відповідає вже інший модуль.
- 2) Ці модулі є вродженими.
- 3) Інформаційна інкапсульованість: модулі закриті й не можуть впливати на роботу один одного. У 1889 році німецький психіатр Франц Мюллер-Лайер описав ілюзію³⁶, яка виникає, коли ми дивимось на два відрізки однакової довжини. Але один відрізок обрамлений звичайними стрілками, а іншого стрілки повернуті навпаки. Відрізок зі звичайними стрілками здається сприймається так, наче він коротший від другого, бо зорова система сприймає вивернуті і звичайні стрілки як об'єкти, що знаходяться на різній відстані. Цей приклад ілюструє те, що модулі при обробці інформації (зорової, слухової тощо) інкапсульовані. Закритість модулів також означає й те, що у разі порушення роботи одного модуля його несправність не вплине на роботу іншого.

---

³⁶ Catherine Q. Howe and Dale Purves. *The Müller-Lyer illusion explained by the statistics of image-source relationships*. // PNAS 102: 1234—1239, 2005

- 4) Швидкість – одна з основних ознак модулярності системи, тому що процеси розпізнавання даних настільки швидкі, що ми цього не помічаємо.
- 5) Модулі нейронно обумовлені і мають лише одне чітке розташування у системі.
- 6) Автономність роботи модулів. Вони працюють автоматично і їхня робота обов'язкова, жодний модуль не може зупинити обробку даних. Якщо ви дивитесь на текст, ви розумієте, що саме ви бачите, і не дивитись на нього не можете, оскільки модулі виконують свою роботу – обробляють зорову інформацію.

Як і у випадку зі спробами пояснити продукування мовлення за допомогою серійної та паралельної обробки, так і Дж. Фодор систематизував процеси, які ми побачити не можемо, що й означає, що про процес їхньої роботи ми тільки здогадуємось. Але науковець, запропонувавши теорію модулярності, спирався на праці інших дослідників, а особливо філософів. Саме вони, ще починаючи з античності, займалися теорією пізнання, намагаючись визначити, як людський мозок (іноді свідомість) сприймають середовище, явища і предмети, що оточують людину. Тому я пропоную звернутись до історичного контексту, і навести декілька прикладів теорій, які розробляли філософи різних епох.

Говорячи про пізнання, неможливо не згадати Арістотеля, який перший ввів таке поняття як категорія³⁷. Арістотель вирішив, що кожен предмет, про який ми можемо щось сказати, можна віднести до певної з десяти категорій. Я не буду переповідати увесь його трактат, бо мене цікавить саме лінгвістична сторона його праці. Античний філософ виокремлює граматичні категорії, які він, можливо, вивів із граматики давньогрецької мови. Отож, ось десять категорій:

- 1) Сутність відповідає граматичній категорії іменника. Наприклад, «людина»;
- 2) Кількість – числівникам. Наприклад, «перший», «декілька»;
- 3) Якість – прикметникам. Наприклад, «високий»;

---

³⁷ А. Ахманов. *Логическое учение Аристотеля*. // Издательство социально-экономической литературы (Соцэкгиз) 1960, с. 315

- 4) Відношення до чогось – ступінь порівняння. Наприклад, «вищий», «старший»;
- 5) Місце – прислівник місця. Наприклад, «на площі»;
- 6) Час – прислівник часу. Наприклад, «завтра»;
- 7) Стан – неперехідне дієслово. Наприклад, «прокидатися»;
- 8) Притаманність – дієслово пасивного стану минулого часу. Наприклад, «прикрашений»;
- 9) Дія – дієслово активного стану. Наприклад, «танцює»;
- 10) Терпіння – дієслово пасивного стану. Наприклад, «бути побитим».

В чому важливість цієї теорії у рамках психолінгвістики? Незважаючи на те, що Арістотель (як і більшість античних філософів і поетів) цінував поетичну мову, таке категоріальне мислення говорить про те, що він пов'язував мову і мовлення з когнітивними процесами. Мовлення він визначав як «змістовне сполучення звуків, окремі частини якого висловлювання, але не як ствердження або заперечення»³⁸.

Пізніше, вже у 17 столітті, французький філософ та математик Рене Декарт розробив вчення про вроджені ідеї. Мислитель стверджував, що кожна людина народжується з певним набором ідей та знань. Хоча його вченню був притаманний теоцентризм, ця ідея видається цікавою і зараз, бо говорить про те, що й раніше люди намагались пояснити процеси пізнання. Отож, за думкою Декарта є вроджені ідеї – це не тільки знання про щось (до цього переліку він відносить головним чином знання про існування Бога, свободної волі і т.д.), а також і рефлексів і задатків здібностей.

Відомий філософ, який розвивав ідеї Декарта про пізнання, – І. Кант. Мене цікавить, як і у випадку з Арістотелем, лише маленька частина усіх ідей німецького філософа, тому я коротко переповім те, що стосується ментальних репрезентацій. Кант стверджував, що люди пізнають те, що вже пізнавалось іншими: пізнаючи світ, ми спираємось на знання минулих поколінь. Кожна людина також має апріорні знання, – наприклад, значення слів, що вже відомі нам. До прикладу, якщо ви кажете «вони святкують весілля», то при слові «весілля» ви одразу вибудовуєте

---

³⁸ Арістотель. *Об истолковании* // переклад Е. Л. Радлова, Санкт-Петербург: Типографія В. С. Балашева, 1891

певне зображення, тому що значення (у контексті психолінгвістики – лема) цього іменника вже відоме вам. Кант, будучи першим філософом, який ввів поняття уяви, казав, що вона лежить в основі будь-якого апріорного пізнання. На мою думку, ствердження Дж. Фодора про те, що мисленнєвий процес є частиною мовлення, тісно пов'язаний з такою ідеєю Канта про уявлення і пізнання (і, можливо, заснований на ній).

Згідно з філософськими і психолінгвістичними теоріями, процес пізнання починається саме з наших власних думок, бажань, сприйняття та переконань. Існує теорія, що будь-яка з цих категорій, яка найбільш притаманна нашому стану у певний момент, є інтенціональною, тобто ті думки, переконання тощо націлені на певні речі, предмети та явища. Наприклад, німецький філософ Едмунд Гуссерль, який заснував феноменологію, якраз і говорив про те, що інтенціональність є основною властивістю нашої свідомості³⁹. Повернімося до нашого прикладу з будинком для точнішого пояснення. Перед нами будинок, намальований чи справжній, а лема, що стосується явища «будинка» вже є *per se* у вашій свідомості. Е. Гуссерль це абстрактне значення називав *ноемою*⁴⁰ – мисленнєвий образ будинку у свідомості людини, яка направлена на *ноезис* – той реальний будинок, що ми бачимо перед собою. Виходить, що мисленнєвий образ будинку (у контексті психолінгвістики – лема) направлений на реальну сутність будинку, на яку людина дивиться саме у цей момент.

Отже, ґрунтуючись на працях різних дослідників, таких як Л. Манн та Д. Керолл (автори двох різних підручників з психолінгвістики) та Дж. Фодора, мовознавців Ф. Боаса та Ф. дде Сосюра, праць всесвітньо відомих філософів таких як Арістотель, Е. Гуссерль, Ж. Дерріда, а також добираючи власні приклади з життя, у цьому розділі я коротко описала основні психолінгвістичні поняття і теорії: лема, праймінг, низхідний і висхідний процеси обробки інформації, ментальна репрезентація та різні види пам'яті. Також я описала важливі процеси продукування мовлення: на якому з рівнів думка формується, як ми обираємо

---

³⁹ Е. Гуссерль. «Загальний вступ до чистої феноменології». Фоліо 2020, с. 348

⁴⁰ Е. Гуссерль. «Загальний вступ до чистої феноменології». Фоліо 2020, с. 348

потрібні лексеми для того, аби виразити певну концепцію; природу мовленнєвих помилок та їхні види. Ця інформація потрібна для того, щоби пояснити, як формується мовна здатність до запам'ятовування іноземної лексики, що є основною темою другої частини моєї дипломної роботи.

РОЗДІЛ II

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ КОГНАТИВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

2.1 Когнати й омоніми

У першому розділі я вже коротко окреслила, що таке когнати. Але цей специфічний термін часто розуміють по-різному (в залежності від мов, між якими проводять паралелі когнат-не когнат), тому, на мою думку, варто звернутись до деяких джерел, щоби побачити різні визначення цього слова. Я розпочну з того, що наведу приклади визначень, спираючись на словники, праці лінгвістів та досліджень, які вивчали різну роль когнатів у лінгвістиці. Після цього я подам свою дефініцію когната, яке я склала на основі прочитаного матеріалу.

Згідно з визначенням словника Cambridge Dictionary⁴¹, когнат – це «a word that has the same origin as another word, or is related in some way to another word» тобто слово, яке має те саме походження, що й інше слово, або вони мають між собою щось спільне. Британський лінгвіст Девід Крістал у своїй праці «A Dictionary of Linguistics and Phonetics»⁴² пише, що когнати – це слова, що мають спільне етимологічне походження. Саме слово cognate походить від латинського іменника cognatus, що означає «кровно пов'язаний» (зазвичай це стосувалось цивільних стосунків між людьми). Нідерландські дослідники Крістін Лемгюфер і Том Дійкстра у своєму дослідженні «Recognizing cognates and interlingual homographs: Effects of code similarity in language-specific and generalized lexical decision»⁴³ пишуть, що когнати – це слова, що схожі у написанні у різних мовах та мають подібне значення, такі як: hotel, taxi і café.

Ана Шварц, дослідниця й авторка статті «Using Cognates to Investigate Cross-Language Competition in Second Language Processing»⁴⁴ погоджується з таким

---

⁴¹ Cambridge University Press // *Cambridge Dictionary* (www.dictionary.cambridge.org) і Merriam-Webster, Incorporated // *Merriam-Webster* (www.merriam-webster.com)

⁴² D. Crystal. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* // Blackwell Publishing, Sixth edition 2008

⁴³ K. Lemhöfer, T. Dijkstra. Recognizing cognates and interlingual homographs: Effects of code similarity in language-specific and generalized lexical decision. // University of Nijmegen, Nijmegen, The Netherlands, *Memory & Cognition*, 2004

⁴⁴ A. Schwartz, Gr. Sunderman. *Using Cognates to Investigate Cross-Language Competition in Second Language Processing* // TESOL Quarterly, Vol. 42, No. 3, Psycholinguistics for TESOL 2008

визначенням когнатів. Проте, вона виділяє також групу неповних когнатів – слів, які теж мають подібне значення і написання у різних мовах, але, залежно від контексту, можуть мати інше значення. Такі слова є багатозначними. Автори статті наводять приклад з англійським прикметником *grave*, порівнюючи його з прикметником *grave* в іспанській мові. В обидвох мовах це слово означає «серйозний». Але в англійській мові, наприклад, воно також може мати значення «місце для захоронення», «могила». А ось приклади неповних когнатів в українській та англійській мовах, які я віднайшла самотужки (детальніше у Додатку 1):

- 1) *Film* – фільм. На перший погляд, обидва ці іменники означають твір кіномистецтва⁴⁵. Проте, в деяких англомовних країнах (наприклад, в США)⁴⁶ на позначення твору кіномистецтва вживають іменник *movie*, у той час *film* означає «плівку для зйомки фото та відео»⁴⁷.
- 2) *Center* – центр. Когнат неповний, оскільки слово багатозначне – центр може у місті (*city center*), або бути центром якоїсь фігури.
- 3) *Scooter* – скутер. Незважаючи на те, що в українській мові існує засіб пересування, який працює за допомогою мотору, в англійській мові це слово вживається часто й також на позначення самокату. Саме тому цей когнат теж можна вважати неповним.
- 4) *Idea* – ідея. Когнат неповний, адже в англійській мові він також може означати «поняття».

Згадані вище дослідники виділяють ще одну групу когнатів – хибні когнати (*false cognates*). До таких когнатів відносяться слова, що схожі за звучанням і написанням, але мають різне значення. Зазвичай, такі слова вважають «удаваними друзями перекладача»⁴⁸, оскільки вони часто заважають розпізнати слово, особливо тим, хто володіє М2 на початковому рівні. Інша назва, яку застосовують

---

⁴⁵ Академічний тлумачний словник (<http://sum.in.ua/s/filjm>)

⁴⁶ S. Follows. *Film vs movie – Which is the best term to use?* // (<https://stephenfollows.com/film-vs-movie/>)

⁴⁷ Cambridge University Press // *Cambridge Dictionary* (www.dictionary.cambridge.org)

⁴⁸ І. В. Корунець. *Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник*. Вінниця, «Нова книга», 2003, с. 134

до хибних когнатів – це міжмовні омоніми⁴⁹, і саме такою назвою я послуговуватимусь заздалегідь. Таку саму дефініцію хибних когнатів пропонують також автори дослідження «The representation of “false cognates” in the bilingual lexicon»⁵⁰. Важливо розуміти різницю між цими двома мовними явищами, оскільки вони впливають на тривалість розпізнавання слів нашим мозком. Ось декілька прикладів міжмовних омофонів, які часто використовуються в англійській та українській мовах:

- 1) Artist – художник. Багатьох початківців така омонімічна пара заводить у глухий кут. Якщо іменник «artist» написати кирилицею, то отримаємо цілком вживане слово – «артист».
- 2) Ball – м'яч, а не бал.
- 3) Lunatic – божевільний, а не лунатик;
- 4) Novel – роман, а не новела. На позначення короткої прозової історії в англійській мові частіше вживають просто «story».
- 5) Actual – реальний, а не актуальний.

Отож, дивлячись на англійське слово наш мозок намагається розпізнати іншомовне слово якнайшвидше, активуючи ті лексеми, які найбільш схожі до української мови, ототожнюючи їх. У цьому й полягає складність вивчення англійської мови на початковому рівні. Міжмовна омонімія є зворотньою – англомовні люди так само, вивчаючи українську, будуть плутатись. Чому існує явище міжмовної омонімії? Дослідниця І. Юзвяк виділяє 2 причини⁵¹: випадковий збіг звучання в двох неконтактуючих між собою мовах та «невипадковий збіг, що зумовлений змінами в семантиці близьких однокореневих слів». Наприклад, слова artist та actual походять з латинської мови – в українську вони потрапили, скоріш за все, через польську чи іншу мову. Звичайно, такі процеси не відбуваються за один день, тому ці слова в результаті певних змін (неправильне використання того чи іншого

---

⁴⁹ K. Lemhöfer, T. Dijkstra. Recognizing cognates and interlingual homographs: Effects of code similarity in language-specific and generalized lexical decision.

⁵⁰ E. Lalor, K. Kirsner. *The representation of “false cognates” in the bilingual lexicon* // Psychonomic Bulletin Review 2001

⁵¹ І. Юзвяк. Лексична міжмовна омонімія на матеріалі української та турецької мов. // Національний університет «Львівська політехніка», 2010

слова у відповідному контексті) могли отримати семантичне забарвлення, відмінне від оригінального значення.

Серед різних досліджень й експериментів мене найбільше цікавить точність розпізнавання когнатів та не-когнатів, оскільки моє дослідження орієнтоване саме на читання й розпізнавання їх учасниками. Свою гіпотезу я формулювала на основі вже відомих досліджень, а саме на вже вище згаданому – авторів статті «Using Cognates to Investigate Cross-Language Competition in Second Language Processing»⁵². У дослідженні брали участь білінгви, що володіли іспанською та англійською мовою. Тут хочу зауважити важливий момент: білінгвізм розуміється іноді тільки як володіння двома мовами на рівні носія, якщо людина вивчала другу мову до трьох років: наприклад, у сім'ї мати розмовляє українською мовою, а батько німець і спілкується з дитиною німецькою, хоча це й не є поширеною практикою. У такому випадку дитина вже у ранньому віці буде здатна до подвійного розпізнавання мовного коду. Білінгвізм також сприймають у ширшому сенсі – володіння М2 на достатньому для спілкування рівні, не залежно від того, коли людина опанувала іншу мову. Автори статті стверджують, що білінгви – це дорослі носії іспанської мови, що вивчають англійську. Власне, я дотримуюсь такої самої думки, і в моєму розумінні білінгви (відповідно до теми мого дослідження) – це україномовні люди, які почали вивчати англійську у віці більше трьох років.

Отож, під час експерименту учасники повинні були розпізнати два типи когнатів: повні і неповні. Серед варіантів відповідей були також випадкові слова, які жодним чином не пов'язані з когнатами. Такий прийом застосовується для залучення дистракторів, які затримуватимуть процес розпізнавання лексем (у звичайному житті, як ми вже з'ясували, їх багато: фоновий шум, омовки і т.д.). Результати показали⁵³, що повні когнати у 17% випадків розпізнавались точніше, ніж неіснуючі слова, а неповні когнати – лише у 6% випадків.

---

⁵² A. Schwartz, Gr. Sunderman. *Using Cognates to Investigate Cross-Language Competition in Second Language Processing* // 2008

⁵³ A. Schwartz, Gr. Sunderman. *Using Cognates to Investigate Cross-Language Competition in Second Language Processing* // 2008 p. 533

Крім того, результати дослідження науковців з Туреччини, які вони виклали у своїй статті «Cognate based language teaching and material development»⁵⁴ показали, що навчальні матеріали та підручники для вивчення мови рекомендується розробляти на основі когнатів, оскільки вони полегшують і пришвидшують вивчення М2.

2.2 Вивчення іноземної мови і перемикання мовного коду

Процеси вивчення іноземної мови та рідної не надто відрізняються один від одного. Під час вивчення мови ми застосовуємо однакові когнітивні навички, різниця лише в тому, що, на перший погляд, для засвоєння М2 потрібно більше часу.

Існує гіпотеза про критичний чи чутливий період засвоєння іноземної мови: мовляв, до певного віку (зазвичай вказують 3-5 років⁵⁵, бо саме у цей період відбувається когнітивний «бум» і найбільший розвиток різного роду навичок) дитина засвоює мову швидше, а потім такі здібності уповільнюються. Є два основні відкриті питання, на які мала б відповідати гіпотеза про критичний період: «як змінюється здатність вивчати мову із віком?» та «наскільки вмілим може стати мовець, що почав вивчати М2 у дорослому віці?». Результати дослідження Дж. Гартшорна, Дж. Тененбаума та Ст. Пінкера наводять інші аргументи щодо цієї гіпотези у своїй статті «A critical period for second language acquisition: Evidence from 2/3 million English speakers». Вони провели онлайн-дослідження, в якому взяло участь більше півмільйона мовців, що володіють англійською на тому чи іншому рівні, тобто учасники є білінгвами. Дослідники стверджують, що не. Можуть із точністю сказати, скільки триває критичний період вивчення іноземної мови. Але зазвичай людей, які почали вчити М2 в дитинстві і тих, хто почав це робити у дорослому віці, відрізняє фонетична складова мови, тобто людей видає акцент, а також граматичні помилки. Хоча, спираючись на емпіричний досвід, можемо сказати, що навіть україномовні люди роблять помилки – я й сама їх роблю, особливо в

---

⁵⁴ H. Solak, A. Cakir. *Cognate based language teaching and material development* // 2012

⁵⁵ S. Crain, R. Thornton. *Syntax acquisition* // WIREs Cognitive Science 2011

успомоу мовленні. А помилки ці можуть бути найпростішими. Ось декілька прикладів тих помилок, які трапляються через мовну інтерференцію (моєю М1 є російська, а М2 – українська): відкриваю двері, а не відчиняю; текста, а не тексту (закінчення родового відмінку однини чоловічого роду); часто не використовую кличний відмінок при звертаннях. Це лише поодинокі приклади, які я згадала, але вони говорять про те, що як мінімум в окремих випадках україномовна людина робить граматичні помилки під час мовлення.

Повертаючись до результатів, отриманих під час дослідження, науковці виявили, що людям, які вивчають як рідну, так і іноземну мову, потрібно 30 років, щоби досягти повної продуктивності в користування М1 чи М2⁵⁶. Крім того, дослідники виявили, що кінцевий результат оволодіння мовою незмінний для тих, хто починає її вивчати у віці до 10-12 років.

Як же відбувається засвоєння мови? Є три рівні процесів її вивчення, але йдеться про вивчення саме слова, у випадку мого дослідження – когнатів. Перший рівень стосується пререквізитних процесів⁵⁷. Цей процес поділяється на три категорії процесів, які передують і є обов'язковими для засвоєння слів. Спочатку відбувається статистичне вивчення фонем. У середньому, діти вчаться розрізняти і відтворювати фонем до 5 років. Після цього відбувається статистичне вивчення перехідної ймовірності, коли дитина засвоює порядок відтворення і розрізнення фонем, а також інтонацію, з якою дорослі вимовляють ті чи інші звуки. Далі розвивається концептуалізація референтів – це складова ментального рівня продукування слова, коли об'єкт стає постійним. Це означає те, що дитина здатна відтворювати уявлення про певні об'єкти у свідомості, навіть коли вона не бачить їх перед собою.

Другий рівень – це фундаментальні процеси. Під час їхнього розвитку дитина починає розуміти зв'язок між нею і певним об'єктом, а також розуміє, як це висловити за допомогою граматичних конструкцій. Йдеться вже про здатність до формування однини та множини, вживання похідних та непохідних прийменників

---

⁵⁶ A. Schwartz, Gr. Sunderman. *Using Cognates to Investigate Cross-Language Competition in Second Language Processing* // p.510

⁵⁷ M. Tomasello. *Constructing a language* // Cambridge, Harvard University Press 2003

тощо. Крім того, різко поповнюється словниковий запас, і з'являється розуміння того, як формується слово. На цьому рівні відбувається також зчитування наміру: дитина починає розуміти певну закономірність того, як і чому предмети називаються саме так чи інакше. Наприклад, півторарічній дитині кажуть: «Давай подивимось на клет». В українській мові не існує такої лексем и як «клет», але дитина цього не знає. Тому дорослий, називаючи це слово, показує на мішечок, у якому захований якийсь предмет. Дорослий показує здивування того, що вони обидва не можуть побачити «клет». Після цього дитину питають, чи може вона подивитись на «клет», і її увага переходить саме на цей мішечок, у якому мав би бути захований «клет». Цей експеримент показує, що дитина добре розуміє те, що від неї вимагають, усвідомлює закономірність між словами та діями, а також її знань мови вже достатньо для того, аби пов'язувати навіть невідомі до того назви з певними явищами та предметами.

Третій рівень— фасилітативні процеси. Вони складаються з розуміння лексичного контрасту та лексичного контексту. Очевидно, цей рівень продовжує розвиток попередніх когнітивних вмій: тепер дитина може розпізнавати предмети, коли чує їхні назви. Наприклад, якщо перед нею стоять чашка, виделка і квітка, а її попросять показати саме квітку, то дитина зрозуміє. Щодо розрізнення лексичного контексту, то дитина розуміє семантичну різницю, наприклад, дієслів. Якщо попросити її пострибати чи сісти, то вона зробить саме те, що й означає дієслово, яке вона почула.

Різниця між засвоєнням рідної та іноземної мови полягає в тому, що, перш за все, на рівні прериквізитних процесів у дорослих вивчення фонем не відбувається так само, як у тих, хто вивчає її від народження, оскільки з часом можливості нашого артикуляційного апарату відповідають потребам саме української мови. У 2008 році провели іспанські дослідники провели експеримент⁵⁸, у якому вони визначали довготривалий ефект вивчення мови у дитячому віці. Було організовано дві групи англословних людей іспанського походження, які вивчали іспанську.

---

⁵⁸ S. Montrul, R. Foote, S. Perpiñán. *Gender Agreement in Adult Second Language Learners and Spanish Heritage Speakers: The Effects of Age and Context of Acquisition* // Language Learning 2008

Учасники дослідження першої групи почали вивчати мову у школі з 14 років, але від народження і до 6 років декілька разів на тиждень чули, як нею говорять носії іспанської. Учасники другої групи почали вивчати іспанську так само у 14 років, але не мали звички чути її у дитинстві. У дослідженні порівнювалась вимова звуків іспанської учасників двох груп, а також узгодження іменників за родом і числом. Результати показали, що вимова в учасників першої групи майже не відрізнялась від носіїв і була значно кращою, ніж в учасників другої групи (у яких був присутній акцент). Але базову іспанську морфологію не засвоїли учасники обидвох груп.

Існує багато факторів, що створюють фосилізацію при вивченні M2 у дорослому віці. Перш за все, заважають знання M1. Наприклад, україномовні люди переносять правила синтаксису української мови на англійську, і не дотримуються правильного порядку слів у речення (спочатку вживається підмет, а за ним – присудок). Так само при вивченні лексики часто заважають омоніми, що я вже демонструвала у попередньому підрозділі (наприклад, для прикметника «актуальний» буде вживано хибне «actual»). На затримку у вивченні M2 можуть також впливати відсутність достатньої (або взагалі повна відсутність) зв'язку з культурою і соціумом, у якому розмовляють M2. Скажімо, у тих, хто вивчає англійську мову у 21 столітті встановлений певний зв'язок з культурою і соціумом, хоча б мінімальний. Ми оточуємо себе медіа ресурсами: серіалами, блогерами, книгами. Але питання в тому, чи це «спільнота», де панує американський варіант англійської мови чи британський? Якщо людина, наприклад, переглядає лише американські серіали і слідує за блогерами з США (тут я узагальнюю і не беру до уваги культурних і мовних особливості певних штатів), то і лексику вона завчатиме відповідну. Тому коли вона почує, наприклад, розмовні фрази чи сленг британської англійської, то можуть виникнути великі проблеми з розумінням. Але дорослі так само мають і певні переваги (хоча й вони деяким чином залежать від загального рівня освіченості і когнітивних здібностей). Дорослі, наприклад, можуть краще контролювати себе під час мовлення, виправляючи одразу помилки. При вивченні лексики вони створюють більше асоціацій, спираючись на певні концепти і знання.

Знання М2 впливає на когнітивні здібності людини. Одним з феноменів є перемикання мовного коду (code switching), коли людина під час мовлення свідомо або несвідомо в залежності від контексту розмови переходять з однієї мови на другу. Іноді двомовні люди контролюють цей процес, якщо вони володіють обома мовами на високому рівні: зображення крісла активує словоформи для поняття «крісла» в обох мовах. Якщо ж людина не володіє англійською на (майже) однаковому рівні з українською, то спершу активується слово М1⁵⁹. Як це пов'язано з когнатами і їхнім вивченням? Зображення «таксі» активує іменник української мови, але для англійської він буде звучати майже так само – «taxi», тому це пришвидшить запам'ятовування цього слова у М2, оскільки буде відбуватись активація слів у двох мовах одночасно.

2.3 Завдання для опитувальника

Для того, щоби дослідити хоча б мінімально, чи розпізнаються когнати частіше, ніж не-когнати і чи впливають вони на розуміння лексичного контексту, я створила опитувальник, який містить два типи завдань з англійської мови. Детальніше про структуру опитувальника я розповідаю у наступному підрозділі.

Перед тим, як створювати завдання, я склала список з когнатів (Додаток 1). Всього я зібрала 83 пари когнатів, які, втім, не розділяла на повні та неповні. Усі когнати – конкретні іменники, їх легко зобразити, тому до кожного я дібрала чорно-білі зображення. Крім того, до кожної пари когнатів я дібрала за потрібною довжиною букв і звуків випадкові слова, до яких теж дібрала зображення. Це було потрібно для першого завдання, яке я, на жаль, не включила в опитувальник через неможливість його реалізації. Суть цього завдання полягає у тому, що учень бачитиме зображення (наприклад, готель або таксі) і повинен назвати відповідний іменник. На деяких зображеннях людина має впізнати не-когнат і назвати його (наприклад, якщо на картинці буде лікар чи стіл). Такий тип завдань є частиною методики навчання лексичного матеріалу за допомогою наочної семантизації.

---

⁵⁹ Lise Menn. *Psycholinguistics. Introduction and Applications*. // Language processing by native bilinguals and near-native L2 speakers p.360

Друге завдання створено на основі дефінітивного підходу, і його я додала в опитувальник. Незважаючи на те, що воно просте, це завдання дозволить виявити, наскільки добре людина обізнана з когнатами і як вона сприймає контекст: чи орієнтується виключно на схожі до української мови слова, чи намагається зрозуміти фразу цілком і вже потім дати відповідь. Завдання складається з десяти питань. У кожному питанні є дефініція слова, написана англійською, три варіанти відповіді і лише одна правильна. Усі дефініції слів було взято з електронного онлайн-словника Cambridge Dictionary⁶⁰. Для п'яти питань правильною відповіддю є когнат, для іншої половини – не-когнат. Наведу два приклади. Одне з питань, а саме друге, має такий опис іменника: «a rule, usually made by a government, that is used to order the way in which a society behaves», і ось варіанти відповідей до нього: «text», «book», «law». До правильного варіанту належить слово «law», тобто «закон», який не є когнатом. Окрім того, що я спеціально додала когнат «text», слова «text» і «book» належать до однієї семантичної категорії, що ще більш ускладнює завдання. Для наступного питання я обрала дефініцію лексеми «vase», яка є когнатом українського іменника «ваза»: «a container used for holding cut flowers or for decoration». Інші два варіанти відповідей є «wardrobe» (шафа) та «candlestick» (підсвічник). Такий вибір я зробила засновуючись на тому, щоби слово «container» (яке є неповним когнатом) виступало у ролі дистрактора для учасника опитування, у випадку якщо респондент не знатиме слова-маркера «flowers» або якщо його увага зосередиться лише на іменнику «container». Для виконання цього завдання задіюється висхідний процес обробки інформації, оскільки, прочитавши опис (текст), а потім варіанти відповідей, людина аналізує повністю (і, можливо, перекладає, якщо володіє англійською не на високому рівні), і вже після цього учасник обирає правильний варіант.

Третє завдання належить до мовної семантизації (вивчення лексики за допомогою контексту та ілюстративних речень) і воно також є частиною опитувальника. У цьому завданні учасник повинен вставити пропущене слово відповідно до контексту. Так само, як і у попередньому, є десять питань і по три

---

⁶⁰ Cambridge Dictionary (www.dictionary.cambridge.org)

варіанти відповідей: до п'яти з них правильною відповіддю є когнат, до решти ж – не-когнат. Щоби дібрати відповідну лексему, під час читання речення, наш мозок обробляє візуальну інформацію шляхом низхідного процесу. У цьому випадку людина вже не аналізує речення, а покладається на власні очікування, намагається вгадати пропущений іменник ще до того, як побачила відповіді. Наведу декілька прикладів для унаочнення. Ось речення з першого питання: «I'm going to the bakery to buy a ___ for my friend.» і варіанти відповідей до нього: «banana», «cinnamon roll» і «fruit». Правильною відповіддю є не-когнат «cinnamon roll», що означає «булочка з корицею». На це вказує додаток речення «bakery» (пекарня), і якщо людині відомий цей іменник, то вона одразу подумає про те, що у реченні йдеться про випічку (хліб, булка і т.д.). Якщо ж учасник опитувальника не знає, як англійською буде «пекарня», то він/вона, швидше за все, орієнтуватиметься на схожі до української мови слова (фрукт та банан), які є спеціально додала для ускладнення завдання, і які теж належать до однієї семантичної категорії. Другим прикладом є речення, у якому правильною відповіддю потрібно обрати когнат: «Every Sunday the family of my best friend goes to ___ for Mass.» Завдання ускладнено тим, що усі три варіанти відповідей є когнатами: «bar» (бар), «hotel» (готель), «church» (церква). Усі три іменники належать до однієї семантичної категорії «будівля, закритий простір». Щоби відповісти правильно, у самому реченні є підказки: слова «Sunday» (неділя) та «Mass» (літургія), які вказують на релігійний контекст речення, тому при прочитанні речення мають виникати саме такі асоціації (якщо, звісно, людині відомі ці лексеми). У цих двох завданнях людина користується своїм потенційним словниковим запасом, який дозволяє їм на різних рівнях розуміти наведені речення.

Для створення цих завдань я користувалась основними методиками навчання іноземних мов. Один з них – візуальний, який особливо ефективний для людей, які краще засвоюють інформацію через зорове сприйняття. Тому при виконанні першого завдання із зображеннями у мозку одразу активуються певні зв'язки між зображенням і відповідною лемою, а потім і лексемою. Аналітичний метод, який

застосовується для читання й перекладу, а у центрі цього методу стоїть саме лексика.

2.4 Результати дослідження

Назва форми опитування має скорочений варіант назви моєї дипломної роботи: «Формування мовної компетенції при вивченні лексики на основі когнатів (укр. англ.)». Опитувальник складається з трьох блоків (розділів). Перший блок коротко надає респонденту загальну інформацію опитувальної форми, а також її мети. У цьому ж розділі респондент повинен надати інформацію про себе, яка впливатиме на результати дослідження і є важливою. Потрібно вказати свій вік, рівень освіти (середня, незакінчена вища, повна вища та науковий ступінь); далі потрібно вказати, коли людина почала вивчати англійську мову (до початкової школи, у початковій, середній чи старшій школі, в університеті, після закінчення ВНЗ або ж взагалі ніколи не вивчала); в останньому питанні цього розділу треба зазначити актуальний рівень володіння англійською мовою. Для опису рівнів я орієнтувалась на стандарт CERF⁶¹.

Другий блок – це й є завдання, у якому респондент має обрати правильну лексему відповідно до дефініції. Я також надала коротку інструкцію для виконання цього завдання, а також вказала, що усі описи слів було взято з Кембріджського словника. Цей блок містить десять питань і по три відповіді до кожного з них, як і було зазначено у попередньому підрозділі.

Третій блок форми містить завдання, у якому респондент повинен обрати слово відповідно до пропусків, орієнтуючись на контекст речення. Як і у попередньому блоці, в описі розділу я коротко вказала суть завдання. Так само, як і другий блок, він містить десять питань по три відповіді, і лише одну правильну.

Загалом я отримала 31 відповідь: 32% респондентів віком 16 років, 18% – 14 років, по 6,5% – 21 і 22 роки відповідно. Максимальний вік респондентів – 47 років (лише 1 людина), мінімальний – 14 років. 67% опитуваних на момент проходження опитування здобула середню освіту, 25% – повну вищу і 12,9% – незакінчену вищу.

---

⁶¹ Exam English. CERF Levels (<https://www.examenglish.com/CEFR/cefr.php>)

48,4% респондентів почали вивчати англійську мову у початковій школі; 32,3% – у середній; 12,9% – до початкової школи; і по 3,2% – після здобуття вищої освіти і не вивчали взагалі. Щодо рівня володіння англійською, то 29% опитуваних володіють мовою на початковому рівні (A1); по 25,8% на рівнях A2 і B1 відповідно; 16% – на вищому середньому (B2).

У першому завданні когнати були розпізнані на 82%. На перше питання у 93,5% відповіли правильно, впізнавши опис когната «computer». У другому питанні на дефініцію іменника «law» (закон) 9,7% обрали когнат «text». У третьому питанні лише 3,2% помилились, обравши на опис слова «tooth» (зуб) когнат «nose» (ніс). На четверте питання 96,8 респондентів відповіли правильно, впізнавши за описом когнат «office». Наступне питання, як можна зробити висновок, було одним з найважчих, оскільки лише 51,6% опитуваних правильно відповіли, обравши слово «cave» (печера), решта ж – 48,4% – обрали когнати «canyon» (каньйон) і «cube» (куб). У шостому питанні 80,6% дали правильну відповідь, впізнавши когнат «princess» (принцеса), решта ж респондентів помилилась, сплутавши його з іншим когнатом «crown» (корона). Дефініцію іменника «vase» розпізнали 87,1%. Лескему «ticket» (квиток) розпізнали лише 61,3% опитуваних, а три респонденти сплутали його з когнатом «passport». Когнат «soldier» впізнали 93,5%, решта помилилась, визначивши його як когнат «viking». На останнє питання 80,6% дали правильну відповідь, впізнавши омонім «magazine» (журнал), і лише 12,9% сплутали його з когнатом «Bible».

У другому завданні правильна відповідь була обрана у 9 з 10 випадків, і когнати були розпізнані на 70%. На перше питання 77,4% відповіли правильно, обравши не-когнат «cinnamon roll», інша частина опитуваних обрала когнати «fruit» та «banana». У другому питанні 90,3% респондентів правильно обрали когнат «taxi». На третє питання (у якому усі три варіанти відповідей були когнатами) відповіли правильно 61,3%, інша частина обрали когнати «bar» і «hotel» замість «church». У наступному питанні більшість дала неправильну відповідь – 58,1% обрали іменник «cup», і лише 35,5% правильно впізнали не-когнат «kettle». На шосте питання 71% опитуваних відповіли правильно, обравши у реченні когнат

«chocolate». Так само у наступному питанні 71% респондентів обрали правильно не-когнат «beach». Лексему «rocket» у контексті розпізнали 83,9%, проте 12,9% сплутали її з іншим когнатом «tractor». У восьмому питанні лише 48,4% опитуваних відповіли правильно, а 38,7% обрали когнат «park», який зовсім не відповідає контексту. Можу припустити, що респонденти не знали дієприкметника «is buried», тому при відповіді орієнтувались тільки на знайоме до української мови слово «парк». У дев'ятому питанні 80,6% опитуваних розпізнали когнат «calendar». Правильно на останнє питання відповіли теж 80,6% респондентів, обравши не-когнат «mirror», і 16,1% помилково обрали когнат «video».

Згідно з результатами окремих відповідей, на помилки в завданнях, як можна припустити, впливає рівень знання мови. Між віком, рівнем освіти і початком вивчення англійської мови зв'язку не було встановлено. Респонденти, які зазначили свій рівень володіння мовою (тут, звісно є велика похибка через суб'єктивізм) A1 і A2 помилялись, неправильно розпізнаючи когнати і не-когнати: crown замість princess, passport замість ticket, cube чи canyon замість cave, Bible і notebook замість magazine, banana і fruit замість cinnamon roll, plane замість taxi (це доволі цікавий вибір у користь не-когната).

Незважаючи на вищеописані помилки, які респонденти робили, виконуючи завдання, результати дослідження говорять про те, когнати розпізнаються частіше, аніж не-когнати. Потрібно мати також на увазі, що дослідження було обмеженим, оскільки перевірка сприйняття когнатів відбувалась лише через читання.

ВИСНОВКИ

У результаті свого дослідження я отримала, перш за все, підтвердження гіпотези, яку висунула у вступі – дані опитування «Формування мовної компетенції при вивченні лексики на основі когнатів (укр. англ.)» показали, що когнати дійсно розпізнаються краще, аніж не-когнати (міжмовні омоніми і лексеми англійської мови, що не мають спільної етимології з українською мовою). Гіпотезу було сформувано, ґрунтуючись на експериментальних дослідженнях, під час яких порівнювали розпізнавання і сприйняття когнатів англійської, іспанської та нідерландської мов (детальніше про них я розповідаю у першому підрозділі другої частини роботи). Під час дослідження було опитано 31 респондента різного віку, рівня освіти і рівнем володіння англійської мови. Під час роботи я також склала список з 83 когнатів, до яких дібрала довільні слова української мови відповідно до довжини звуків і букв кожного слова, а також звертаючи увагу на образність і конкретність тієї чи іншої лексеми. Після цього я почала створювати завдання, на базі яких і досліджувала розпізнавання когнатів, проте, перше з трьох завдань, для якого я дібрала зображення відповідно до списку когнатів, не увійшло до форми опитування через технічну неможливість його виконання в онлайн форматі. Два завдання, суть яких полягала у розпізнанні іменників шляхом прочитання їхньої дефініції (що відповідає висхідному процесу обробки інформації), а також у розпізнанні пропущеного у реченні слова за допомогою контексту.

У першому та частково другому розділі моєї роботи я подала теоретичний матеріал, на основі якого й базувалась практична частина дослідження. Я коротко окреслила процеси породження і сприйняття мовлення, типи мовленнєвих помилок, що таке ментальна репрезентація і її зв'язок з мовою та мовленням, а також розповіла про засвоєння рідної та іноземної мов дорослого і дитини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Арістотель. *Об истолковании* // переклад Е. Л. Радлова, Санкт-Петербург: Типографія В. С. Балашева, 1891
2. Ахманов. А. *Логическое учение Аристотеля.* // Издательство социально-экономической литературы (Соцэкгиз) 1960, с. 315
3. Бігич О., Бориско Н., Борецька Г. *Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів* // «Ленвіт», Київ 2013
4. Гуссерль. Е. «Загальний вступ до чистої феноменології». Фоліо 2020, с. 348
5. Дерріда Ж. *Письмо та відмінність.* Київ: Основи 2004, с. 602
6. Іщенко. Н. Г. *Семантична та поняттєва категорії у мовознавчих студіях.* // Національний технічний університет України «КПІ». Випуск 2/2013
7. Корунець. І. В. *Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник.* Вінниця, «Нова книга», 2003, с. 134
8. Фердинанд де Сосюр. *Курс загальної лінгвістики.* Київ: Основи 1998, с. 324
9. Фройд З.. *Психопатология обыденной жизни.* ООО «Издательство «Эскмо» 2015, с. 192
10. Юзвяк. І. *Лексична міжмовна омонімія на матеріалі української та турецької мов.* // Національний університет «Львівська політехніка», 2010
11. A. Liberman, I. Mattingly. *The motor theory of speech perception revised* // Haskins Laboratories 1985
12. A. Schwartz, Gr. Sunderman. *Using Cognates to Investigate Cross-Language Competition in Second Language Processing* // TESOL Quarterly, Vol. 42, No. 3, Psycholinguistics for TESOL 2008
13. Boas, Franz. *Handbook of American Indian languages* // Limitations of the Number of Phonetic Groups Expressing Ideas / Bureau of American Ethnology, Bulletin 40, Washington: Government Print Office, 1911
14. C. Redstone, G. Cunningham *Face2Face Upper-Intermediate Student's book* // Cambridge University Press 2007

15. C. Q. Howe and Dale Purves. *The Müller-Lyer illusion explained by the statistics of image-source relationships*. // PNAS 102: 1234—1239, 2005
16. D. Carroll. *Psychology of language*. // University of Wisconsin-Superior, Fifth Edition, USA 2008
17. D. Crystal. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics* // Blackwell Publishing, Sixth edition 2008
18. D. E. Rumelhart, James L. McClelland and PDP Research Group. *Parallel Distributed Processing: Explorations in the Microstructure of Cognition*. // Psychological and biological models Vol. 2, 1987
19. D.J. Foss. *Decision processes during sentence comprehension: Effects of lexical item difficulty and position upon decision times*. // Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior, 1969
20. E. Lalor, K. Kirsner. *The representation of “false cognates” in the bilingual lexicon* // Psychonomic Bulletin Review 2001
21. G. Miller, K. McKean. *A chronometric study of some relations between sentences* // Quarterly Journal of Experimental Psychology 1964, p. 297– 308
22. H. McGurk, J. MacDonald. *Hearing lips and seeing voices*. // Nature, Vol. 264, 1976
23. H. Solak, A. Cakir. *Cognate based language teaching and material development* // Mevlana University, Department of English Language Teaching, Elsevier Ltd. 2012
24. J. A. Fodor. *The Language Of Thought*. // Crowell Press, 1975
25. J. A. Fodor . *The Modularity of Mind*. // ©Cambridge, MA: MIT Press, 1983
26. J. Herrick *The History and Theory of Rhetoric*. // New-York, 10017, USA: Routledge, 2016
27. J. Morton. *Interaction of information in word recognition*. // Psychological Review, 1969
28. J. Watson. *Talking and Thinking* // Transaction Publishers, Behaviorism, Ch. 10 2009 (1924)

29. K. Craik. *The Nature of Explanation* // British Journal of Psychology. General Section 1941
30. K. Lemhöfer, T. Dijkstra. Recognizing cognates and interlingual homographs: Effects of code similarity in language-specific and generalized lexical decision. // University of Nijmegen, Nijmegen, The Netherlands, Memory & Cognition, 2004
31. L. Menn. *Psycholinguistics. Introduction and Applications*. // How speech sounds are made: The vocal tract. / Plural Publishing, Inc, San Diego, Oxford, 2011
32. M. E. Meyer, R. W. Schvaneveldt *Facilitation in recognizing pairs of words: Evidence of a dependence between retrieval operations* // Journal of Experimental Psychology. Vol. 90, no. 2, 1971
33. M. F. Garrett. *The limits of accommodation* // V. Fromkin (Ed.) Errors in linguistic performance, 1980
34. N. Chomsky. *Syntactic structures* // Second edition with an introduction by D. Lightfoot, Mouton de Gruyter, Berlin. New-York 2002
35. N. Chomsky. *The 'Chomskyan Era'* // The Architecture of Language 2000
36. R. Byrne. *The Rational Imagination: How People Create Alternatives to Reality* // Cambridge 2005
37. R. M. Warren. *Perceptual Restoration of Missing Speech Sounds* // Science, Volume 167, January 1970, pp. 392-393
38. S. Crain, R. Thornton. *Syntax acquisition* // WIREs Cognitive Science 2011
39. S. Montrul, R. Foote, S. Perpiñán. *Gender Agreement in Adult Second Language Learners and Spanish Heritage Speakers: The Effects of Age and Context of Acquisition* // Language Learning 2008
40. Tomasello M. *Constructing a language* // Cambridge, Harvard University Press 2003
41. W. Marslen-Wilson, A. Welsh. *Processing Interactions and Lexical Access during Word Recognition in Continuous Speech*. // Cognitive Psychology, 1978

СЛОВНИКИ І ДЖЕРЕЛА

1. Академічний тлумачний словник (<http://sum.in.ua/s/filjm>)
2. Cambridge University Press // *Cambridge Dictionary* (www.dictionary.cambridge.org)
3. Exam English. CERF Levels (<https://www.examenglish.com/CEFR/cefr.php>)
4. Merriam-Webster, Incorporated // *Merriam-Webster* (www.merriam-webster.com)
5. P. Luyten, P. Fonagy *The neurobiology of mentalizing* // (www.researchgate.net)
6. S. Follows. *Film vs movie – Which is the best term to use?* // (<https://stephenfollows.com/film-vs-movie/>)

Розділ 1:

1. Вкажіть ваш вік
2. Вкажіть ваш рівень освіти:
  - Середня
  - Незакінчена вища
  - Повна вища
  - Науковий ступінь
3. Коли ви почали вивчати англійську мову?
  - ДО початкової школи
  - У початковій школі (1-4 клас)
  - У середній школі (5-9 клас)
  - У старшій школі (10-11 клас)
  - В університеті
  - У дорослому віці (після закінчення ВНЗ)
  - Не вивчав/не вивчала
4. Вкажіть ваш рівень знання англійської мови (якщо точно не знаєте, вкажіть приблизно)
  - A0 – не вивчав/не вивчала зовсім
  - A1 – початковий рівень
  - A2 – підготовчий середній рівень
  - B1 – середній рівень
  - B2 – вищий середній рівень

- C1 – просунутий рівень
- C2 – володієте англійською на рівні носіїв мови

Розділ 2

Завдання 2 (definitions)

1. An electronic machine that is used for storing, organizing, and finding words, numbers, and pictures, for doing calculations, and for controlling other machines:
  - computer
  - screen
  - car

2. a rule, usually made by a government, that is used to order the way in which a society behaves: (
  - text
  - book
  - law

3. one of the hard, white objects in the mouth that are used for biting and chewing
  - nose
  - tooth
  - face

4. a room or part of a building in which people work, especially sitting at tables with computers, phones, etc.
  - office
  - chair
  - meeting

5. a large hole in the side of a hill, cliff, or mountain, or one that is underground
  - cube

- canyon
  - cave
6. an important female member of a royal family, especially a daughter or granddaughter of a king and queen, or the wife of a prince:
- princess
  - crown
  - waitress
7. a container used for holding cut flowers or for decoration:
- vase
  - wardrobe
  - candlestick
8. a small piece of paper or card given to someone, usually to show that they have paid for an event, journey, or activity:
- money
  - ticket
  - passport
9. a person who is in an army and wears its uniform, especially someone who fights when there is a war:
- sword
  - viking
  - soldier
10. a type of thin book with large pages and a paper cover that contains articles and photographs
- notebook

- magazine
- Bible

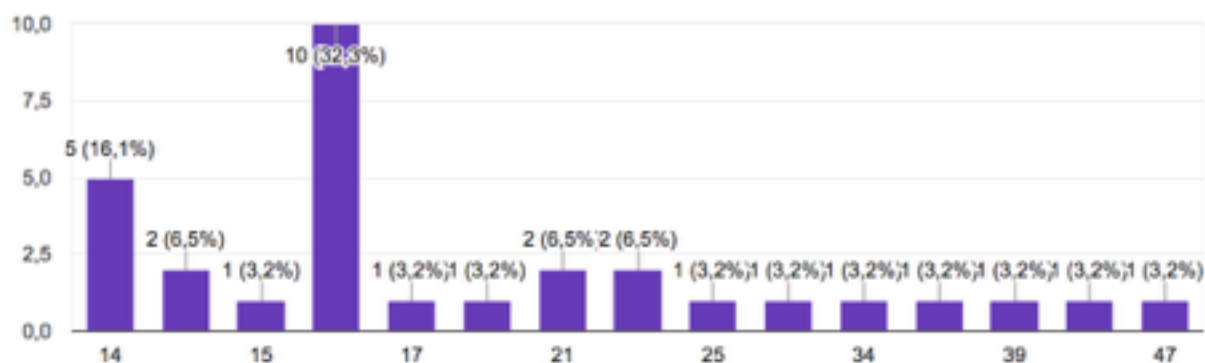
Завдання 3 (fill the gaps)

1. I'm going to the bakery to buy a ___ for my friend.
  - banana
  - cinnamon roll
  - fruit

2. If I don't call a ___, I'll be late
  - taxi
  - plane
  - scooter

3. Every Sunday the family of my best friend goes to ___ for Mass.
  - church
  - hotel
  - bar

4. I'd like to have tea, could you please put a ___ on?
  - cup
  - kettle
  - soup

5. She thinks she should restrict herself from eating ___ not to gain extra weight.
  - lemon
  - meat
  - chocolate

6. We went for a walk along the ___ at twilight.
- sun
  - beach
  - palm
7. The was launched from a space research base.
- tractor
  - rocket
  - bicycle
8. His father is buried in the ___ on the hill.
- cemetery
  - park
  - tomb
9. According to the ___ my birthday falls on a Monday this year.
- calendar
  - clock
  - table
10. Mary looked at herself in the ___ which hangs on the wall.
- video
  - mirror
  - glass

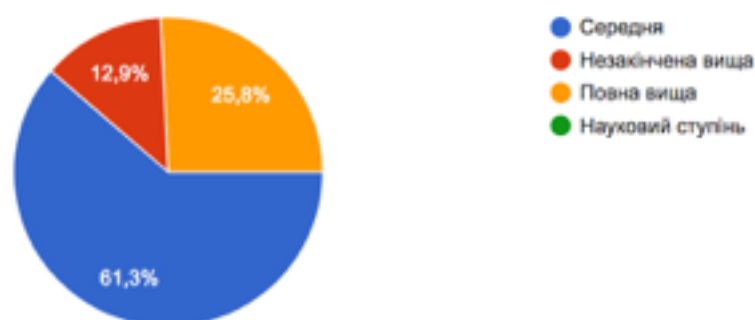
Вкажіть ваш вік

31 відповідь

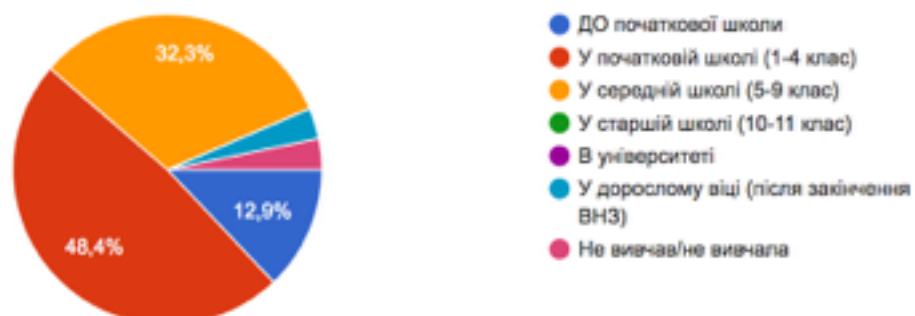
Вкажіть ваш рівень освіти

31 відповідь

Коли ви почали вивчати англійську мову?

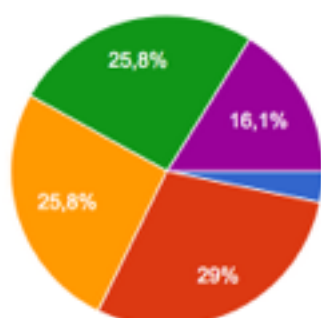
31 відповідь

Вкажіть ваш рівень знання англійської мови (якщо точно не знаєте, вкажіть приблизно)

31 відповідь

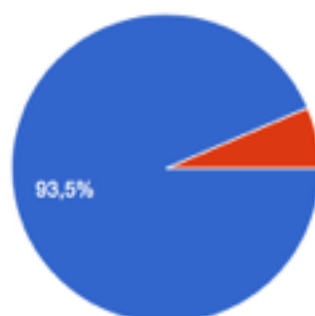

- A0 – не вивчає/не вивчала зовсім
- A1 – початковий рівень
- A2 – підготовчий середній рівень
- B1 – середній рівень
- B2 – вищий середній рівень
- C1 – просунутий рівень
- C2 – володієте англійською на рівні носіїв мови

Завдання 1 (визначення слів)

An electronic machine that is used for storing, organizing, and finding words, numbers, and pictures, for doing calculations, and for controlling other machines:

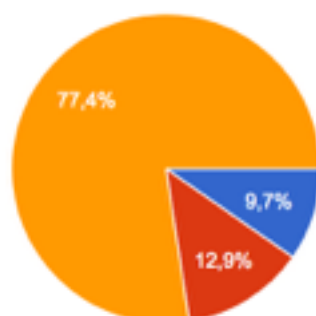
31 відповідь

- computer
- screen
- car

A rule, usually made by a government, that is used to order the way in which a society behaves:

31 відповідь

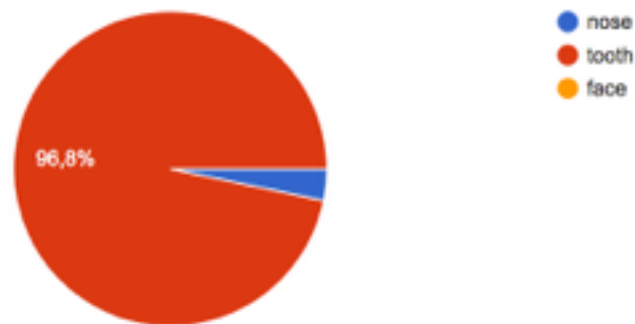

- text
- book
- law

One of the hard, white objects in the mouth that are used for biting and chewing

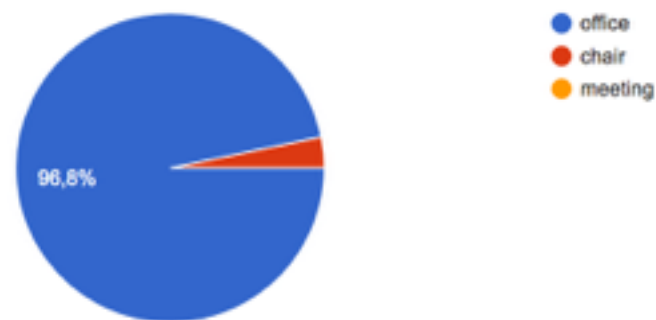
31 відповідь

A room or part of a building in which people work, especially sitting at tables with computers, phones, etc.

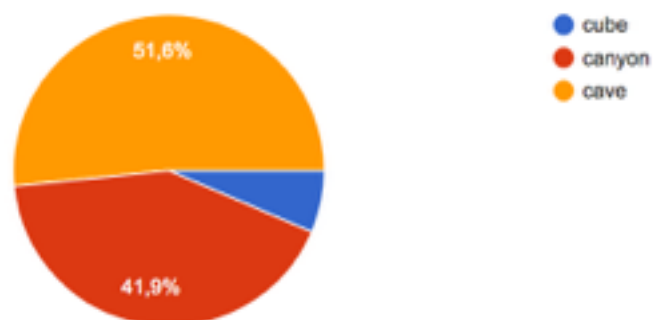

31 відповідь

A large hole in the side of a hill, cliff, or mountain, or one that is underground

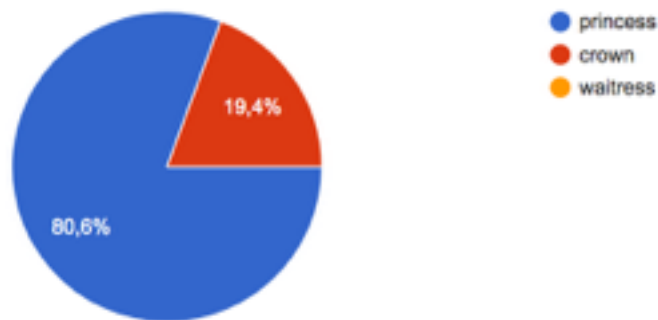
31 відповідь

An important female member of a royal family, especially a daughter or granddaughter of a king and queen, or the wife of a prince:

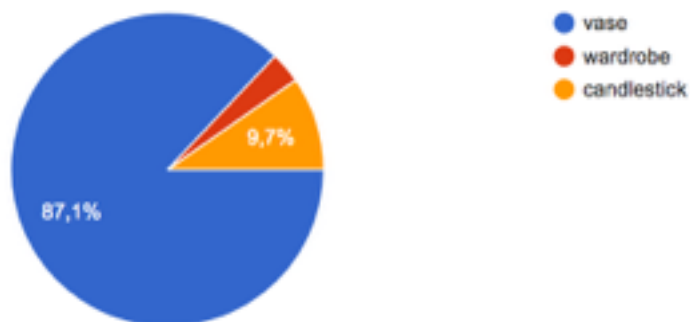

31 відповідь

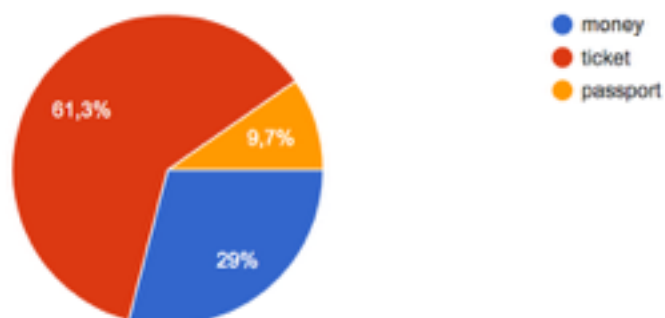
A container used for holding cut flowers or for decoration:

31 відповідь

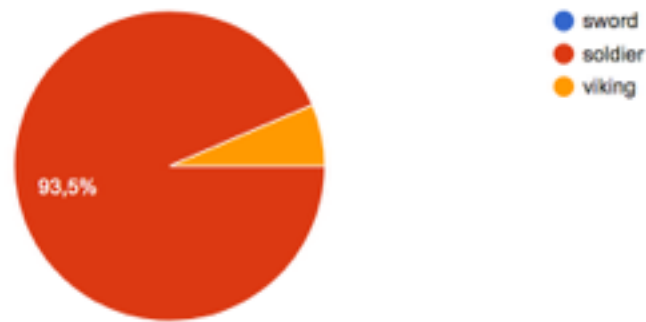
A small piece of paper or card given to someone, usually to show that they have paid for an event, journey, or activity:

31 відповідь

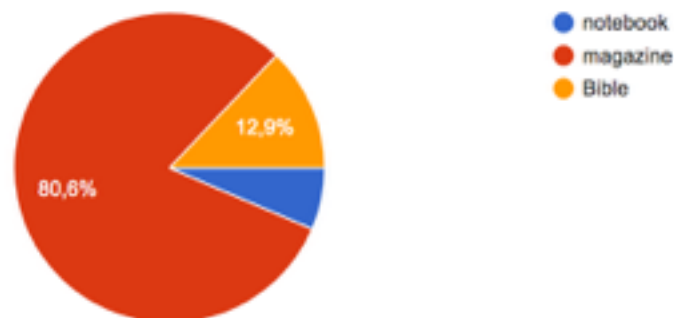
A person who is in an army and wears its uniform, especially someone who fights when there is war:

31 відповідь

A type of thin book with large pages and a paper cover that contains articles and photographs

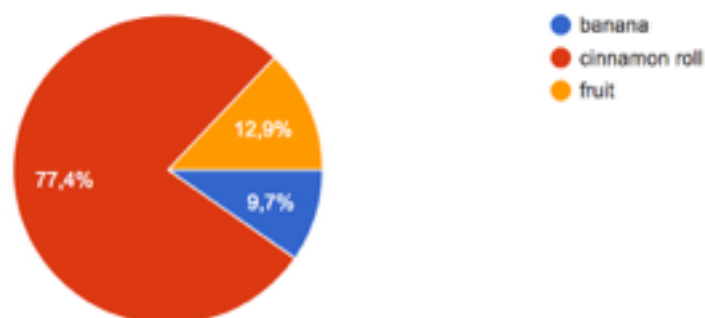
31 відповідь

Завдання 2 (заповнення пропусків)

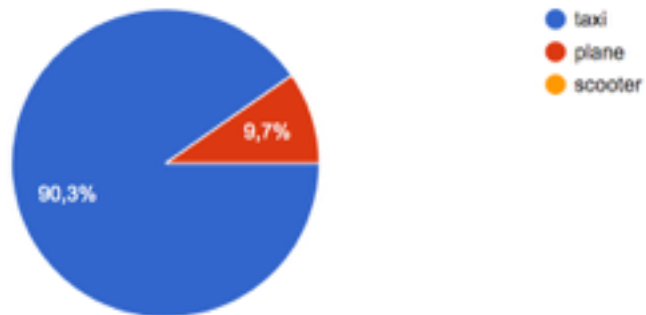
I'm going to the bakery to buy a __ for my friend.

31 відповідь

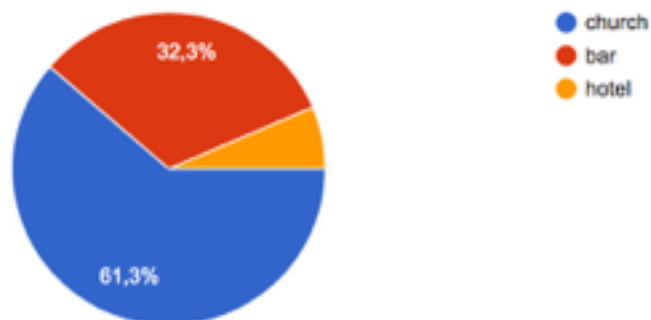
If I don't call a __, I'll be late.

31 відповідь

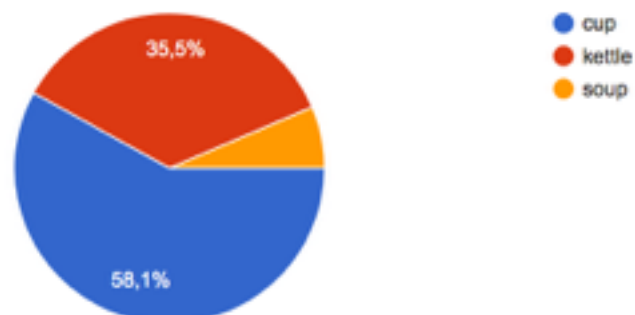
Every Sunday the family of my best friend goes to __ for Mass.

31 відповідь

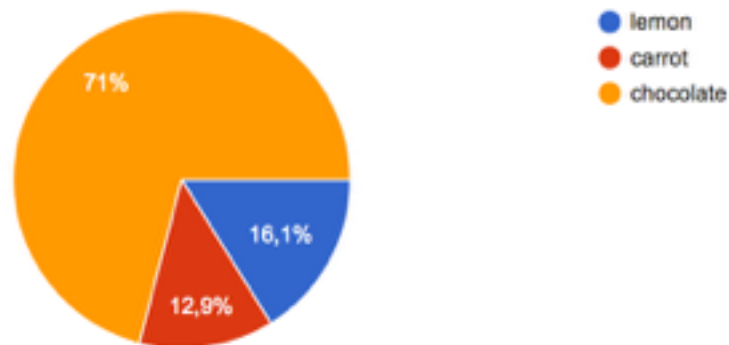
I'd like to have tea, could you please put a __ on?

31 відповідь

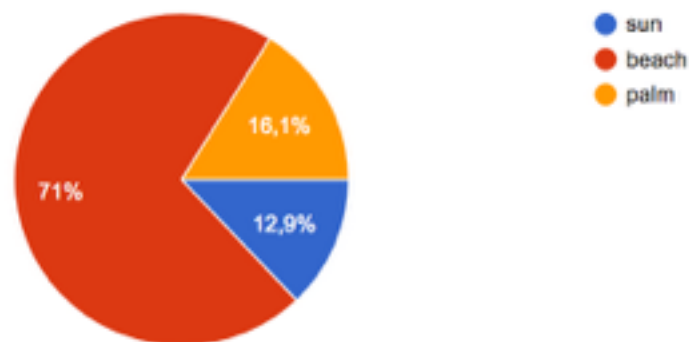
She thinks she should restrict herself from eating __ not to gain extra weight.

31 відповідь

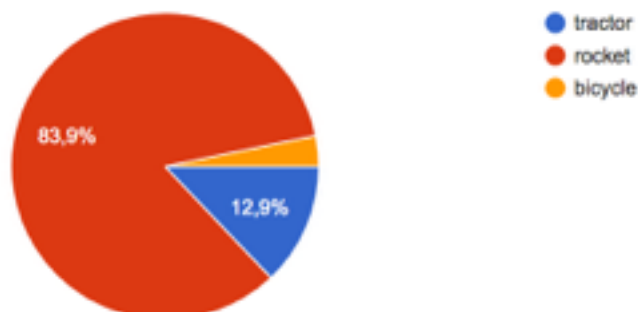
We went for a walk along the __ at twilight.

31 відповідь

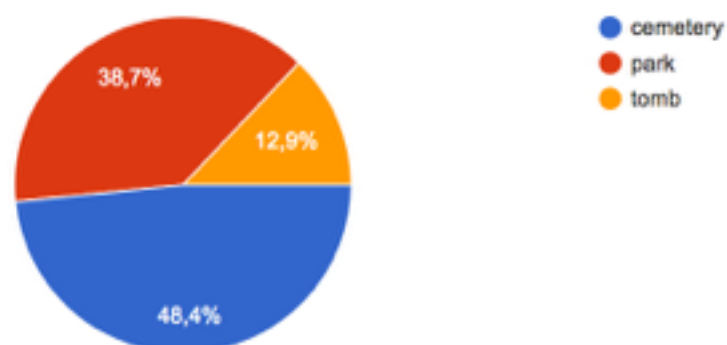
The __ was launched from a space research base.

31 відповідь

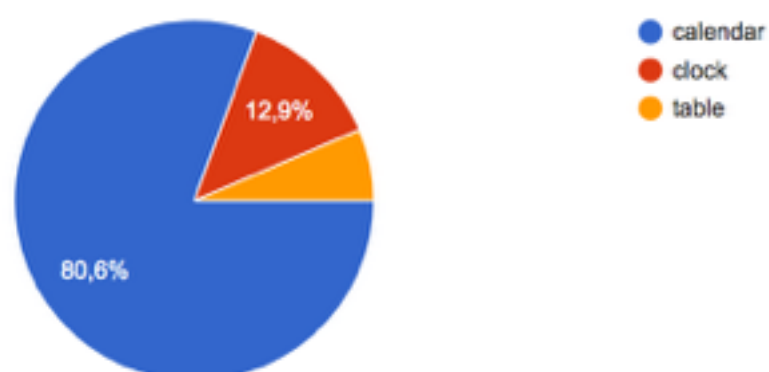
His father is buried in the __ on the hill.

31 відповідь

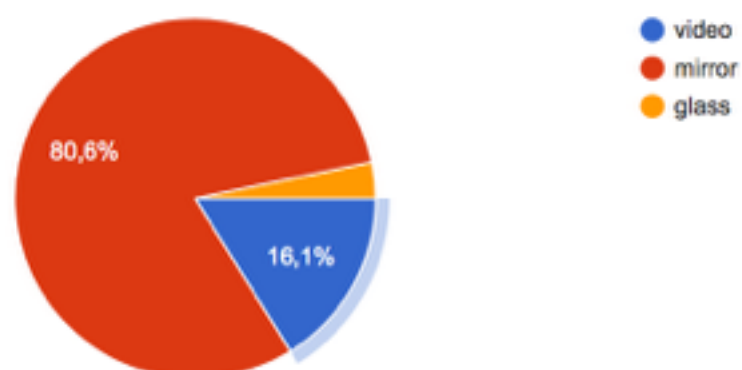
According to the __ my birthday falls on a Monday this year.

31 відповідь

Mary looked at herself in the __ which hangs on the wall.

31 відповідь

		експ гр р м	експ гр умі	конкретність	образність	довжина б	довжина зв	контр гр умі
		computer	комп'ютер	yes	yes	8	9	художник
		taxi	таксі	yes	yes	5	5	дошка
		hotel	готель	yes	yes	6	5	лікар
		café	кафе	yes	yes	4	4	рука
		banana	банан	yes	yes	5	5	сонце
(неповний)		film	фільм	yes	yes	5	4	вухо
		lemon	лимон	yes	yes	5	5	посуд
		radio	радіо	yes	yes	5	5	вікно
		music	музика	no	no	6	6	печиво
		lamp	лампа	yes	yes	5	5	місто
		text	текст	yes	yes	5	5	небо
		football	футбол	no	yes	6	6	крісло
		tennis	теніс	yes	yes	5	5	трава
		bar	бар	yes	yes	3	3	зуб
		park	парк	yes	yes	4	4	стіл
(неповний)		center	центр	yes	no	5	5	взуття
		office	офіс	no	yes	4	4	сім'я
		jam	джем	yes	yes	4	3	ніж
		chocolate	шоколад	yes	yes	7	7	місяць
		alcohol	алкоголь	yes	yes	8	7	палець
		police	поліція	yes	yes	7	8	листівка
		rocket	ракета	yes	yes	6	6	дерево
		princess	принцеса	yes	yes	8	8	картина
		scooter	скутер	yes	yes	6	6	рюкзак
		tractor	трактор	yes	yes	7	7	чайник
		basketball	баскетбол	yes	yes	9	9	кладовище
		sport	спорт	yes	yes	5	5	килим
		tornado	торнадо	yes	yes	7	7	веселка
		jeans	джинси	yes	yes	6	5	зошит
		nose	ніс	yes	yes	3	3	дощ
		Bible	Біблія	yes	yes	6	7	дзеркало
		code	код	no	yes	3	3	пес
		cube	куб	yes	yes	3	3	меч
		guitar	гітара	yes	yes	6	6	дитина
		planet	планета	yes	yes	7	7	виделка
		group	група	no	yes	5	5	чашка
		detective	детектив	yes	yes	8	8	корабель
		crown	корона	yes	yes	6	6	газета
		tiger	тигр	yes	yes	4	4	ключ
		clown	клоун	yes	yes	5	5	диван
		soup	суп	yes	yes	3	3	сир
		devil	диявол	yes	yes	6	7	квиток
		globe	глобус	yes	yes	6	6	вчитель
		wine	вино	yes	yes	4	4	риба
		angel	ангел	yes	yes	5	5	вишня
		school	школа	yes	yes	5	5	сукня
(неповний когнат)		number	номер	no	yes	5	5	горіх
		calendar	календар	yes	yes	8	8	годинник
		video	відео	yes	yes	5	5	кухня
		bank	банк	yes	yes	4	4	кінь
		soldier	солдат	yes	yes	6	6	ложка
		viking	вікінг	yes	yes	6	6	паркан
		church	церква	yes	yes	6	6	печера
		throne	трон	yes	yes	4	4	сніг
		tourist	турист	yes	yes	6	6	прапор
		pizza	піца	yes	yes	4	4	хліб
		mask	маска	yes	yes	5	5	серце

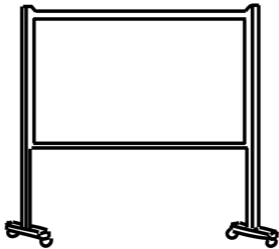
	virus	вірус	no	yes	5	5	яйце
	pajama	піжама	yes	yes	6	6	яблуко
	compass	компас	yes	yes	6	6	калюжа
	vase	ваза	yes	yes	4	4	шафа
	giraffe	жирафа	yes	yes	6	6	квітка
	airport	аеропорт	yes	yes	8	8	офіціант
	passport	паспорт	yes	yes	7	7	цукерка
	zebra	зебра	yes	yes	5	5	гроші
	robot	робот	yes	yes	5	5	вогось
	radiation	радіація	no	yes	8	9	парасоля
	printer	принтер	yes	yes	7	7	волосся
	tsunami	цунамі	yes	yes	6	6	валіза
	kimono	кімоно	yes	yes	6	6	корова
	origami	оригамі	yes	yes	7	7	окуляри
	atom	атом	no	yes	4	4	губи
	dinosaur	динозавр	yes	yes	8	8	гаманець
	microphone	мікрофон	yes	yes	8	8	виноград
	vampire	вампір	yes	yes	6	6	басейн
	pyramid	піраміда	yes	yes	8	8	подарунок
	water	вода	yes	yes	4	4	двері
	cone	конус	yes	yes	5	5	поїзд
	cigarette	сигарета	yes	yes	8	8	апельсин
	bomb	бомба	yes	yes	5	5	книга
	cactus	кактус	yes	yes	6	6	огірок
	crab	краб	yes	yes	4	4	чай
	pistol	пістолет	yes	yes	8	8	лінійка

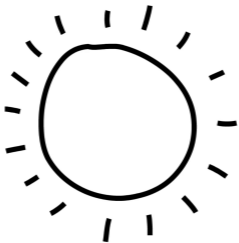

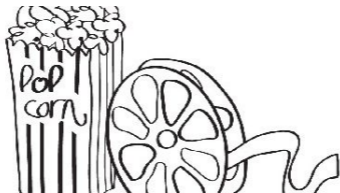

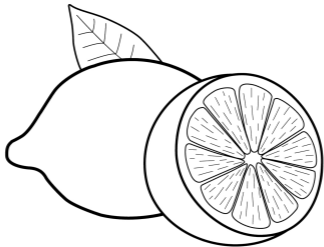

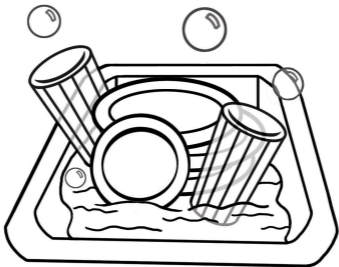

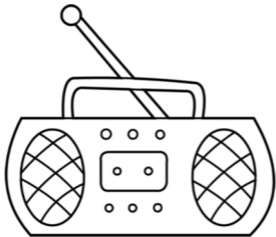

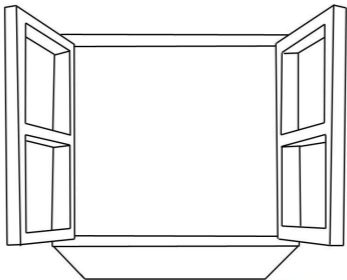

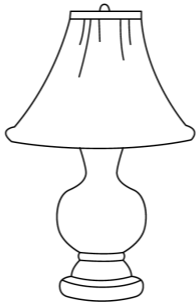

Lorem Ipsum

"Neque porro quisquam est qui dolorem ipsum quia dolor sit amet, consectetur, adipisci velit..."

"There is no one who loves pain itself, who seeks after it and wants to have it, simply because it is pain..."

What is Lorem Ipsum?

Lorem Ipsum is simply dummy text of the printing and typesetting industry. Lorem Ipsum has been the industry's standard dummy text ever since the 1500s, when an unknown printer took a galley of type and scrambled it to make a type specimen book. It has survived not only five centuries, but also the leap into electronic typesetting, remaining essentially unchanged. It was popularised in the 1960s with the release of Letraset sheets containing Lorem Ipsum passages, and more recently with desktop publishing software like Aldus PageMaker including versions of Lorem Ipsum.

Why do we use it?

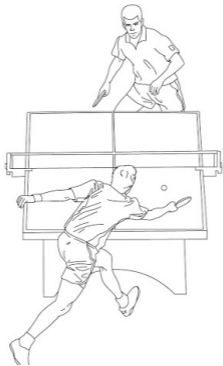
It is a long established fact that a reader will be distracted by the readable content of a page when looking at its layout. The point of using Lorem Ipsum is that it has a more-or-less normal distribution of letters, as opposed to using 'Content here, content here', making it look like readable English. Many desktop publishing packages and web page editors now use Lorem Ipsum as their default model text, and a search for 'lorem ipsum' will uncover many web sites still in their infancy. Various versions have evolved over the years, sometimes by accident, sometimes on purpose (injected humour and the like).

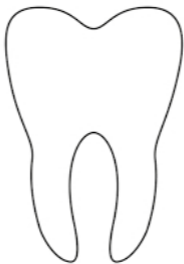

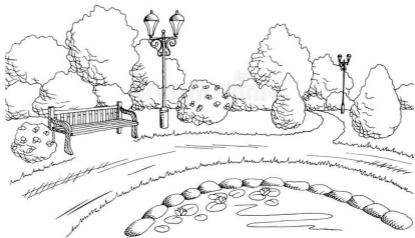

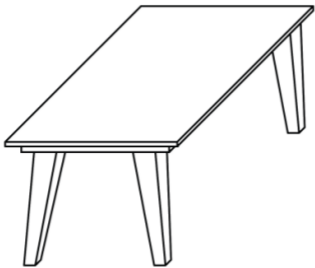

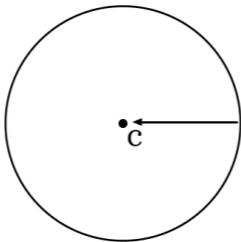

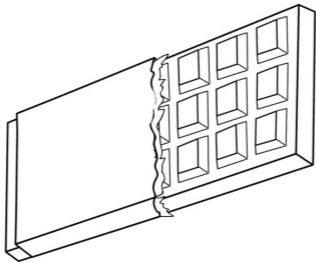

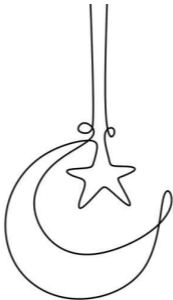

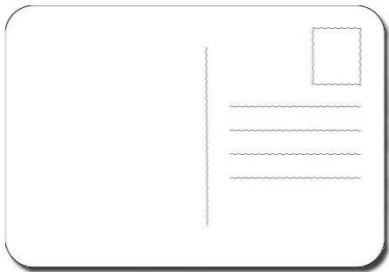

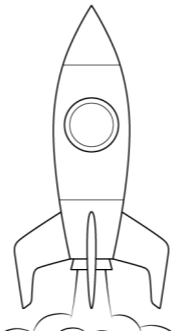

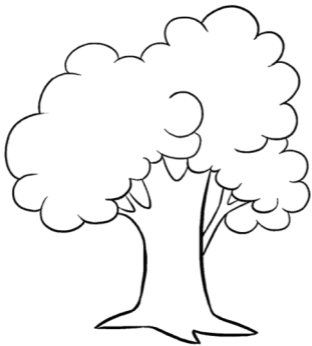

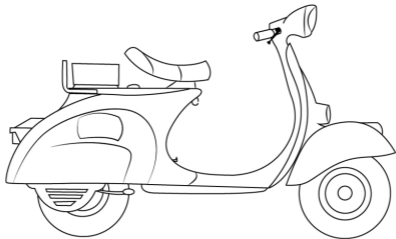

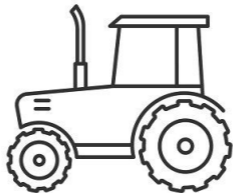

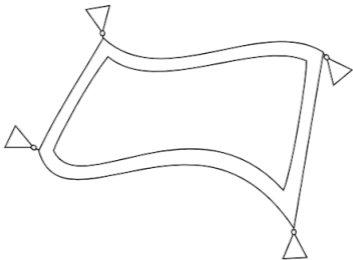

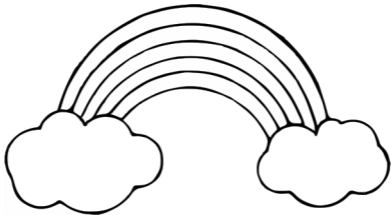

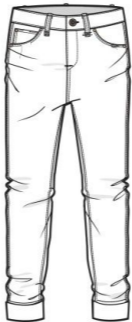

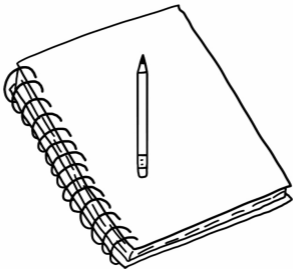

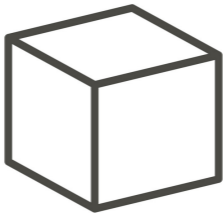

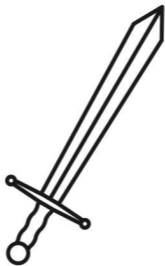
```
begin
  integer d, x, y;

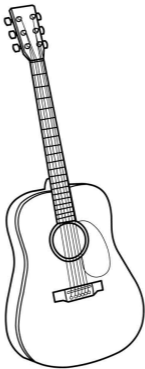
  d := 2*b - a;
  x := 0;
  y := 0;
  while true do
    begin
      Draw (x,y);
      if x = a then Exit;
      if d ≥ 0 then
        begin
          y := y + 1;
          d := d - 2*a;
        end;
      x := x + 1;
      d := d + 2*b;
    end
  end
end
```

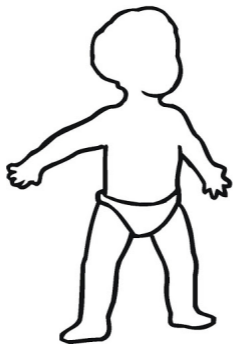

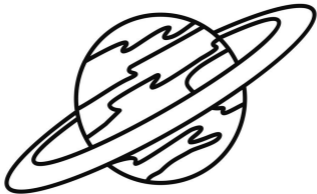

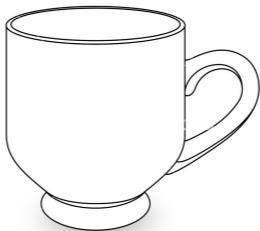

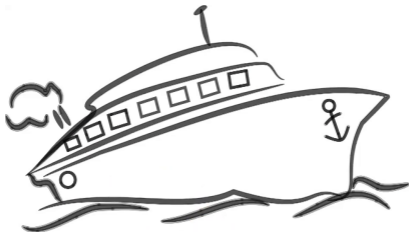

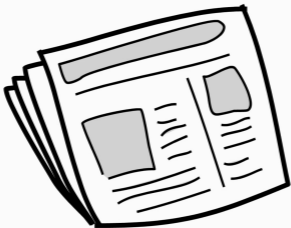

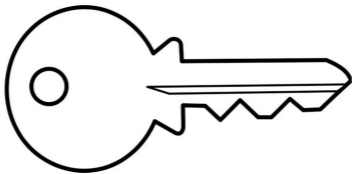

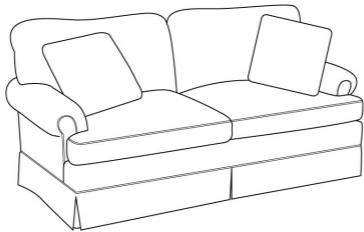

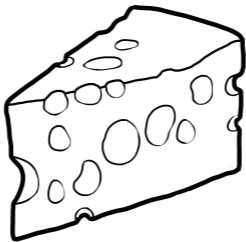

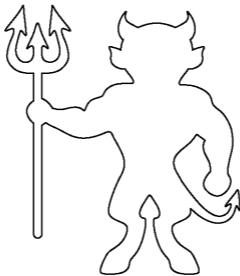

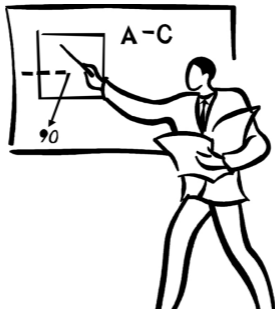

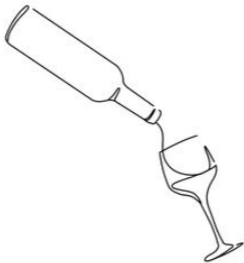

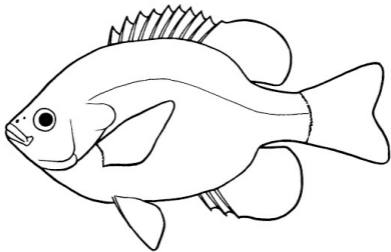

1 2 3 4 6 7 8 9 0

